

HABILITÁCIÓS TÉZISEK

Identitáskérdések az élet kezdetén

A fogantatás és származás új jogi áramlatai az asszisztált reprodukcióban

NAVRATYIL ZOLTÁN

Budapest
2026. február 12.

Tartalom

1. A téma aktualitása és a kutatás módszertana	4
2. Az identitás alapja a születés előtt: Az élet kezdetének jogi minősítése	5
2.1. Az életvédő szemlélet megújulása az Egyesült Államokban.....	5
2.1.1. <i>Az évtizedes alapjogi gyakorlat gyökeres átalakulása.....</i>	<i>5</i>
2.1.2. <i>A Dobbs-ügy következményei tagállami szinten</i>	<i>6</i>
2.2. A Dobbs-ügy hatása az anyatesten kívüli embrió jogi helyzetére	8
2.2.1. Többlettényezők az in vitro embrió tekintetében.....	8
2.2.2. Az embrió mint ‘meg nem született gyermek’?.....	9
2.3. Az in vitro embrió személy mivoltának megjelenési formái.....	10
2.3.1. <i>Az embrió mint ‘köztes kategória’</i>	<i>10</i>
2.3.2. <i>Az embrió mint ‘jogi személy’</i>	<i>11</i>
2.3.3. <i>Az embrió mint ‘gyermek’</i>	<i>12</i>
2.4. Adalékok Európából az in vitro embrió jogalanyiségéhez.....	13
2.5. Szabályozási alternatívák az in vitro embrió jogállásával összefüggésben.....	15
2.5.1. <i>‘Személy a fogantatástól’ modell</i>	<i>16</i>
2.5.2. <i>‘Köztes kategória/kváziszemély’ modell.....</i>	<i>16</i>
2.5.3. <i>‘Speciális dolog’ modell.....</i>	<i>16</i>
2.5.4. <i>‘Jogi személyiség’ modell.....</i>	<i>16</i>
2.5.5. <i>‘Amalgamated life-property’ (összevont élet–dolog) modell</i>	<i>16</i>
2.5.6. <i>„Potencialitás” és „méltóság” mint átfogó elv.....</i>	<i>16</i>
2.6. Közbenső megállapítások	17
3. Identitásválság a születés után?	18
3.1. Az identitásbeli problémák alapja.....	18
3.2. A hímivarsejtet adományozó donorok csoportosítása – a ‘privát’ donáció	20
3.3. A jog szabályozás irányai az anonimitás és az apaság tekintetében	21
3.3.1. <i>Bizonytalanságok a szabályozásban: Magyarország.....</i>	<i>22</i>
3.3.2. <i>Megfontoltság a szabályozásban: Németország.....</i>	<i>23</i>
3.3.3. <i>Teljesség a szabályozásban: Anglia.....</i>	<i>26</i>
3.3.4. <i>A szabályozatlanság veszélyei: Egyesült Államok</i>	<i>28</i>
3.4. Az ún. ‘homemade’ inszemináció és következményei	30
3.5. Az egyesült államokbeli joggyakorlat sokszínűsége	31

3.5. Szülői szerepek és határaik, valamint a gyermek identitása.....	33
4. Összegzés	36
5. Bibliográfia	37

1. A téma aktualitása és a kutatás módszertana

A modern jogrendszer egyik legérzékenyebb és legösszetettebb kérdése az emberi élet jogi megítélése. Mikor és milyen tartalommal beszélhetünk jogalanyról, kit és milyen minőségben illet meg a jogvédelem, valamint miként viszonyul egymáshoz a biológiai, a társadalmi és a jogi származás. E kérdéskört egy szorosan összefüggő jelenségen keresztül vizsgálom, egyrészt a magzati és embrionális élet jogalanyiségének alakulásán, másrészt az asszisztált reprodukciós eljárások – különösen a donoranonimitás – szabályozási dilemmáin és azok gyermekjogi vetületein keresztül. Mivel az emberi élet keletkezésének jogi minősítése *közvetlenül visszahat* a származási és családjogi konstrukciókra (és viszont), azok tartalmilag elválaszthatatlanok. Mindez azzal indokolható, hogy ha az in vitro embrió jogilag személy, az szükségképpen átírja az asszisztált reprodukciós eljárásoknak, az embriók fagyasztva tárolásának, a preimplantációs diagnosztikának és végső soron a donorprogramoknak a szabályozhatóságát; ha pedig a donorazonosság feltárhatóvá válik (vagy de facto feltárul), az visszacsatol a prenatális élet jogi felfogásához, és a gyermek oldalán markánsan megjelenő, *identitásával és méltóságával* összefüggő alapvető kérdésekhez.

Az asszisztált reprodukció területén bekövetkezett változások továbbra is az emberi élet jogi státuszának határkérdéseit érintik. A terhesség-megszakítással, illetve az in vitro fertilizációval összefüggő viták a jogalanyiség kezdetét és terjedelmét állítják középpontba; a magzat vagy az anyatesten kívül létrejött embrió milyen mértékben részesülhet jogi védelemben, és ez miként viszonyul az anya önrendelkezési jogához, illetve a reprodukciós szabadsághoz. Ezzel párhuzamosan a donor ivarsejt felhasználásával történő gyermekvállalás az élet keletkezése utáni szakaszban vet fel hasonló alapvető identitásbeli dilemmákat; ki tekinthető jogilag szülőnek, milyen jelentősége van a genetikai köteléknek, és rendelkezik-e a gyermek alanyi joggal biológiai származásának megismerésére. E két ív metszéspontja a *személy* mint önálló jogalany. Identitáshoz és származás megismeréséhez fűződő jogai mind a prenatális státuszról, mind a donorazonosságról folytatott vitákat új, koherens keretbe kényszerítik.

Az egyik oldalon az élet kezdetének, a személyi identitásnak jogi elismerése és védelme áll, a másikon az a kérdés, hogy a már megszületett, donor közreműködésével fogant személy mennyiben jogosult genetikai identitásának feltárására, illetve miként alakul jogi státusza a biológiai és a szociális szülőség viszonylatában. Mindkét területen a *személy* fogalma kerül újraértelmezésre, és a jog kénytelen állást foglalni abban, hogy a biológiai tények, az emberi szándék, az orvosi beavatkozás, és a gyermek érdeke milyen súllyal esnek latba a jogviszonyok alakításakor.

A vizsgálat módszertanilag összehasonlító és problémaközpontú megközelítést alkalmaz. Elemzi az Egyesült Államok legfontosabb bírósági döntéseit, azok újdonságait és szabályozási tendenciáit a magzati élet védelmével összefüggésben, valamint bemutatja az asszisztált reprodukció terén a donoranonimitás új eltérő nemzeti modelljeit és alkotmányos megközelítéseit. A bírói gyakorlat és a jogalkotási megoldások értékelése során a hangsúly a személy jogi pozíciójára, az önazonossághoz és önrendelkezéshez való jogra, illetve a reprodukciós szabadság és az életvédelem közötti egyensúlykeresésre kerül, továbbá arra, hogy a jog a személy fogalmának határait folyamatosan újrarajzolja.

Az élet kezdetének és az identitás megismerésének kérdése végső soron ugyanarra a problémára vezethető vissza, arra, hogy miként értelmezi és védi a jog az *emberi személyiséget* a fogantatástól a felnőtté válásig, a biológiai tényektől a társadalmi kapcsolatokig terjedő összefüggések rendszerében.

2. Az identitás alapja a születés előtt: Az élet kezdetének jogi minősítése

2.1. Az életvédő szemlélet megújulása az Egyesült Államokban

Léteznek – elsősorban a külföldi jogi szabályozásokban, valamint a bírói gyakorlatban – tendenciaszerűen megjelenő és visszatérő jelenségek, amelyek a terhesség-megszakítással, valamint az anyatesten kívüli művi megtermékenyítéssel (in vitro fertilizációval) összefüggésben alapvetően befolyásolják a – magzati és embrionális – jogalanyisággal kapcsolatos nézeteket. E jelenségek ugyan hosszú múltra tekintenek vissza, viszont napjainkban egyre gyakrabban és markánsabban fogalmazódnak meg, és kérdőjelezik meg a korábbi jogi szabályozást, valamint a korábbi bírói gyakorlatot.

Érdemes elsőként az egyesült államokbeli jogi környezetet szemügyre venni, ahol az utóbbi években alapvető változások történtek, amelyek az embrionális, magzati élet védelmével függenek össze.

2.1.1. Az évtizedes alapjogi gyakorlat gyökeres átalakulása

Az Egyesült Államokban terhesség-megszakítás tilalmának alkotmányellenességéről szóló 1973-as *Roe v. Wade* döntés¹ a kiindulópont. Ebben a szövetségi *Supreme Court* (SCOTUS) leszögezte, hogy a terhesség megszakítása a magánszféra körébe tartozik. Továbbá kitért arra is, hogy a magzat nem minősül személynek, tehát nincsenek alkotmányos alapjogai sem. A döntés alapján a tagállamok a magzati élet védelmében kizárólag a harmadik trimeszert követően hozhattak terhesség-megszakítást tiltó jogszabályt.²

A szintén kiemelendő az 1992-es *Planned Parenthood v. Casey* ügy,³ melyben a SCOTUS megerősítette az anya reprodukciós szabadságával kapcsolatos jogokat. Kimondta, hogy a magzati élet ugyan védelmet érdemel, de e védelem az anya magánszférához és testi integritásához való jogával szemben alulmarad. Leszögezte, hogy mindenki szabadon dönt arról, hogy nemz-e gyermeket és kihordja-e őt, s szintén az anyatesten kívüli életképesség határához kötötte a terhesség-megszakítást jogszerűen tiltó szabályozást, továbbá bevezette még az anya önrendelkezési jogával kapcsolatban az „aránytalan teher” („*undue burden*”) mércéjét is.⁴

Ha az ezekben – és a terhesség-megszakítással összefüggő hasonló – az esetekben körülhatárolt reprodukciós jogosultságokat, és a tagállamok számára előírt kötelezettségeket az asszisztált reprodukcióra, s azon belül az anyatesten kívüli művi megtermékenyítésre vetítjük, akkor egy

¹ 410 U.S. 113 (1973).

² Ez a testen kívüli magzati életképesség határának volt tekintendő. Consuelo G. ERWIN: *Embryonic Stem Cell Research: One Small Step for Science or One Giant Leap Back for Mankind?* *University of Illinois Law Review*, No. 1. (2003) 224.

³ 505 U.S. 833 (1992)

⁴ Jennifer BAKER: *The War of Words: How Fundamentalistic Rhetoric Threatens Reproductive Autonomy.* *University of San Francisco Law Review*, Vol. 43., No. 3. (2009) 675–678. Ezekén kívül meg lehet említeni a *Skinner v. Oklahoma* [316 U.S. 535 (1942)] ügyet, amelyben a bíróság alkotmányellenesnek mondta ki a tagállam kötelező sterilizációt elrendelő törvényét, s deklarálta, hogy az utódnemzés szabadsága alapvető emberi jog. A *Griswold v. Connecticut* [381 U.S. 479 (1965)] ügyben a SCOTUS alkotmányellenesnek találta az állam fogamzásgátló szerek használatát tiltó szabályát. Az *Eisenstadt v. Baird* [405 U.S. 438 (1972)] ügyben hasonlóan döntött a testület. Az egyén joga eldönteni, hogy kíván-e gyermeket nemzeni és kihordani, függetlenül attól, hogy házas vagy egyedülálló. Janna C. MERRICK – Robert H. BLANK: *Reproductive Issues in America: a Reference Handbook*. Santa Barbara, ABC–CLIO, 2003. 5.; John A. ROBERTSON: *Children of Choice: Freedom and the New Reproductive Technologies*. Princeton, Princeton University Press, 1996. 36.

lényeges elem szembeötlővé válik. Az ügyek – bár kétségtelenül összefüggésben vannak a tradicionális családmódokkal felbomlásával – kizárólag az *anyaméhben fejlődő* utódra vonatkoztak, a SCOTUS nem számolt az asszisztált reprodukció módszereivel, amelyek nyomán az anyatesten kívül is létezhet embrió.⁵

A terhesség-megszakítással kapcsolatban a SCOTUS 2022-ben a *Dobbs v. Jackson Women's Health Organization* ügyben⁶ mérföldkőnek tekinthető döntést hozott, melyben teljes mértékben felülírta a korábbi precedenseken alapuló közel ötvenéves gyakorlatot.⁷ Az egyetlen olyan eset, amikor a testület a korábbi döntését egy alapjogi jogosultság megszorításának irányában változtatta meg.⁸

A döntés lényege, hogy a SCOTUS rábízta a tagállami jogalkotókra a terhesség-megszakítás szabályozását, leszögezve, hogy az abortuszhoz való jog nem áll a szövetségi alkotmány oltalma alatt. A változtatás indoka tömören az volt, hogy a 14. alkotmánykiegészítés nem terjed ki az abortuszhoz való jogra, nem védelmezi e jogosultságot, az nem gyökerezik mélyen a nemzet történelmében és hagyományaiban. A terhesség-megszakítás minden egyéb alkotmányosan védendő cselekedettől különbözik, mert potenciális emberi élet megsemmisítését eredményezi.

Fontos ugyanakkor három lényegi elemet hangsúlyozni. Egyrészt a SCOTUS nem magának a terhesség-megszakításnak a jogos vagy jogszerűtlen kérdésében foglalt állást, hanem a tagállamok döntési, jogalkotási szabadságát terjesztette ki erre a kérdésre.⁹ Másrészt azt sem mondta ki a testület, hogy a magzat alkotmányos értelemben embernek, személynek minősül teljes jogképességgel, de azt sem, hogy ne minősülhetne annak tagállami szabályozás alapján.¹⁰ A döntés alapvető következménye volt, hogy ismét felszínre hozta a embrionális, magzati személyiség kérdését,¹¹ azzal, hogy immár nem áll az abortuszhoz való – szövetségi – alkotmányos jog a embrionális, magzati személyiséggel összefüggő jogszabályi rendelkezések útjában.¹² Harmadrészt a testület nem foglalkozott az asszisztált reprodukción belül az in vitro fertilizációs eljárás során az anyatesten kívüli embriók jogállásával, illetve az in vitro embriókkal összefüggésben felmerülő kérdésekkel.¹³

2.1.2. A *Dobbs*-ügy következményei tagállami szinten

⁵ Lee M. SILVER – Susan Remis SILVER: Confused Heritage and the Absurdity of Genetic Ownership. *Harvard Journal of Law and Technology*, Vol. 11., No. 3. (1998) 594.

⁶ 142 S. Ct. 2228 (2022).

⁷ MOLNÁR Sarolta: US Constitution and the Notion of Family. The Risks of the Supreme Court's Judicial Activism through Family and Privacy Cases. *Pázmány Law Review*, Vol. 11., No. 1. (2024) 11.

⁸ Rebecca FEINBERG: Transcript: The Future of IVF Post *Dobbs*. *Journal of Law and Health*, Vol. 37., No. 1. (2023) 1. Az ügy Mississippiben tagállamból indult útjára, melynek joga tilalmazta a terhesség megszakítását a magzati fejlődés tizenötödik hetétől.

⁹ Lyle R. STRATHMAN: Personhood Refutes Legalized Abortion. *The Human Life Review*, Vol. 50., No. 1. (2024) 28.

¹⁰ Gerard LETTERIE – Dov FOX: Legal personhood and frozen embryos: implications for fertility patients and providers in post-Roe America. *Journal of Law and the Biosciences*, Vol. 10., No. 1. (2023) 3.; Angela FRANK: *Body and Identity. A History of the Empty Self*. Notre Dame, Indiana, University of Notre Dame Press, 2025. 11.

¹¹ Monika JORDAN: The Post-*Dobbs* World: How the Implementation of Fetal Personhood Laws Will Affect In Vitro Fertilization. *UIC Law Review*, Vol. 57., No. 2. (2024) 253.; Cynthia SOOHOO: An Embryo is not a Person: Rejecting Prenatal Personhood for a More Complex View of Prenatal Life. *ConLawNOW*, Vol. 14. (2023) 112.

¹² Deborah J. LEFFELL: How ART Exceptionalism Exposes the Pretense of Fetal Personhood. *New York University Law Review*, Vol. 99., No. 1. (2024) 379.

¹³ Uo. 369.

A 2022-es Dobbs-ügy óta több tagállam fogadott el olyan jogszabályt, amely kimondja, hogy az emberi élet a fogantatástól kezdődik.¹⁴ Hozzávetőlegesen 14 tagállam használja a ‘meg nem született gyermek’ (a törvényszövegek alapján: „*unborn child*”) kifejezést a megtermékenyülést követően, de ezek között van olyan – például Georgia állam –, amelyik az anyatesten kívüli, in vitro embriót kizárja ebből a körből.¹⁵

Számos tagállam valamilyen módon, de korlátozza a terhesség-megszakításhoz való hozzáférést.¹⁶ E korlátok a teljes tiltástól a szigorúbb feltételeken át az enyhébb megszorításokig terjedhetnek, például büntetőjogi szankciók, társadalombiztosítási finanszírozás kizárása, időhatár kikötése, egészségügyi szempontok figyelembevétele stb.¹⁷

Néhány példán keresztül megvilágítva, Georgia állam 2022-ben hatályba lépett jogszabálya a terhesség-megszakítás tilalmát a magzat szívverés megindulása után jogellenesnek tekinti, amelyet a fogantatást követő hatodik hétre tesz, és a személy fogalmába pedig beleérti a meg nem született gyermeket („*unborn child*”). Hasonló, a magzati szívhangra utaló jogszabályt hozott 2023-ban Dél-Karolina állam is, amely a személy fogalmát a megtermékenyítés pillanatához köti.¹⁸

Oklahoma terhesség-megszakításra vonatkozó jogszabálya szintén kifejezetten meg nem született gyermeknek („*unborn child*”) nevezi a magzatot a megtermékenyülés pillanatától kezdve egészen a születésig. A terhesség megszakítására pedig kizárólag akkor kerülhet sor, ha az az anya életét veszélyezteti;¹⁹ nincs lehetőség abortusz végzésére akkor sem, ha a terhesség például erőszak következménye, vagy ha a gyermek vérfertőző kapcsolatból származik. Arkansas vagy Kentucky államban is teljeskörű – büntetőjogi – tilalom érvényesül.²⁰

Külön említést érdemel Idaho állam, ahol a jogszabály kizárólag akkor engedi meg a terhesség megszakítását, ha a terhesség fennmaradása anya halálához vezetne.²¹ E jogszabály azonban 2022-ben, a Dobbs döntést követően összeütközésbe került egy szövetségi szintű jogszabállyal (*Emergency Medical Treatment and Active Labor Act* – EMTALA), amely minden egészségügyi intézményt arra kötelez, hogy sürgősségi osztályukon a beteg állapotát stabilizálják, ha annak elmaradása halálhoz vagy egészségkárosodáshoz vezetne. Idaho állam jogszabálya viszont kizárja az abortusz lehetőségét akkor, ha csupán az anya egészségének megőrzése a cél. Tehát sürgősségi ellátás során is csak akkor lenne végezhető terhesség-megszakítás, ha az anya életét kellene megmenteni. A szövetségi igazságügyi minisztérium (*Department of Justice*) 2022-ben pert indított a tagállam ellen, s a szövetségi *district court* előzetes végzésében megtiltotta Idaho jogszabályának kikényszerítését, helyt adva ezzel az

¹⁴ A legszigorúbb szabályozást követő államok közé tartozik Alabama, Arkansas, Idaho, Kentucky, Louisiana, Missouri, North Dakota, Oklahoma, Tennessee, Texas, Nyugat-Virginia. Ezekben az államokban a terhesség-megszakítás bűncselekménynek számít. Laura HERMER: *Intentional Parenthood, Contingent Fetal Personhood, and the Right to Reproductive Self-Determination*. *University of Michigan Journal of Law Reform*, Vol. 57., No. 2. (2024) 295–296.; LEFFELL i. m. 386–387. A tagállamok továbbra is a magánélethez való jog (privacy) mentén érvelnek polgári jogilag. John DINAN: *The Constitutional Politics of Abortion Policy after Dobbs: State Courts, Constitutions, and Lawmaking*. *Montana Law Review*, Vol. 84., No. 1. (2023) 34–35.

¹⁵ HERMER i. m. 291.

¹⁶ FEINBERG (2023) i. m. 2.

¹⁷ Vö. Kerry Lynn MACINTOSH: *Dobbs, Abortion Laws, and In Vitro Fertilization*. *Journal of Health Care Law and Policy*, Vol. 26., No. 1. (2023) 11–12.; 15–17; JORDAN i. m. 251; Interactive Map: US Abortion Policies and Access After Roe. <https://states.guttmacher.org/policies/>

¹⁸ JORDAN i. m. 267. Ugyanitt a tagállami *supreme court* gyermeknek minősítette a magzatot, és büntetőjogi szankciót alkalmazott az anyával szemben, aki a harmadik trimeszter alatt kábítószer fogyasztott, amely kimutatható volt a magzati szövetekben, s ez okozta a halálát.

¹⁹ Oklahoma Statutes. tit. 63 § 1–745.32.

²⁰ Arkansas Code Annotated § 5–61–404(a.); DINAN i. m. 34.

²¹ Idaho Code § 18–622.

EMTALA-ban foglaltaknak. Az ügy a SCOTUS elé került volna, de a testület végül a 2024 nyarán hozott döntésében nem fogadta be az indítványt.²²

Összességében elmondható, hogy sok tagállamokban találunk olyan szabályokat, amelyek a *testen belül* fejlődő magzati életet védik, s ezzel a szemlélettel egyértelműen a személy fogalmát terjesztik ki a magzatra is. Hozzá tartozik ugyanakkor ehhez, hogy egy folyamatosan mozgásban lévő területről van szó, ha a tagállami jogalkotási folyamatokat szemléljük, de látható, hogy a Dobbs döntés radikális változást hozott a magzati élet védelme tekintetében tagállami szinten. Jelenleg számos tagállam jóval szigorúbb szabályozást követ, mint például az európai államok többsége.

2.2. A Dobbs-ügy hatása az anyatesten kívüli embrió jogi helyzetére

Határvonalat kell húzni az anyatesten belül, és *in vitro* fertilizáció során az *anyatesten kívül* fejlődő embrió között, mivel testen kívüli művi megtermékenyítés esetén az *in vitro* embriókkal kapcsolatos kérdések kimaradtak már az évtizedekkel ezelőtti 'pro-life'– 'pro choice' vitákból is.²³ A SCOTUS által eldöntött Dobbs-ügy sem tért ki arra 2022-ben, hogy a terhesség-megszakítással összefüggő jogszabályi változások mennyiben érintik az asszisztált reprodukciós technikák közül a testen kívüli megtermékenyítést.²⁴ Két különböző jelenségről van szó, s ebből fakadóan a szabályozási tendenciák is különbözőek.

2.2.1. Többlettényezők az *in vitro* embrió tekintetében

Az *in vitro* fertilizációs eljárás nem terhesség-megszakítás, nem az élet kioltását célozza, hanem épp ellenkezőleg, az élet keletkezését, a várandósság elősegítését. Ennek ellenére az eljárás szükségszerűen magában hordoz olyan elemeket, amelyek az élet védelmének kérdéseit vetik fel, de más körülmények között.

Ez a tény az Egyesült Államokban is bizonytalan helyzeteket eredményezett a következők miatt.²⁵ A testen kívüli embrió – az eljárás sajátossága miatt – gyakran van kitéve veszélynek, károsodás kockázatának, illetve megsemmisülésnek.²⁶ Az eljárás során gyakran több embriót hoznak létre, mint amennyi beültetésre kerül, s ezeket az embriókat egy esetleges későbbi beültetés céljából bizonyos ideig fagyasztva tárolják. Újra kell gondolni, hogy mi történjen például akkor, ha a fagyasztva tárolásra előírt jogszabályi idő lejár? Vagy a szülők kérik az embriók megsemmisítését? Esetleg többes terhesség során kell ún. szelektív terhesség-megszakítást végezni az eljárás sikeressége érdekében? Egyáltalán szabad-e több embriót

²² Moyle v. United States, 603 U.S. _ (2024) Docket No. 23–726 (06/27/2024).; Aliza ROSEN: Important Abortion Cases in a Holding Pattern Following SCOTUS Decisions. (Published: July 03, 2024) <https://publichealth.jhu.edu/2024/scotus-mifepristone-and-emptala-decisions-explained>

²³ Eli Y. ADASHI – Daniel P. O'MAHONEY – I. Glenn COHEN: Assisted Reproduction Post-Dobbs: The Prospect of Legislative Protection. *Fertility & Sterility Reports*, Vol. 4., No. 2. (2023) 128.

²⁴ MACINTOSH i. m. 2.

²⁵ A terhesség-megszakítás kérdésén kívül jelenleg 37 tagállam tiltja büntetőjogilag a magzatölést, magzatelhajtást (*fetal homicide*), de ezek a jogszabályok nem vonatkoznak az *in vitro* fertilizáció során létrejött testen kívüli embriókra. Paul Benjamin LINTON: In Vitro Fertilization, State Wrongful Death Statutes and State Fetal Homicide Statutes: The Reaction to LePage v. Center for Reproductive Medicine. *Issues in Law & Medicine*, Vol. 39., No. 1. (2024) 54–55.; Naomi CAHN – Sonia M. SUTER: Developing a Reproductive Justice Approach to Regulating Formal and Informal Sperm Donation. In Lisa CAMPO-ENGELSTEIN and Brian T. NGUYEN (eds.): *Seminal. On Sperm, Health, and Politics*. New York, NYU Press, 2025. 228.

²⁶ Eva C. FEINBERG et al.: An Egg is not a Chicken and an Embryo is not a Child. *Fertility and Sterility*, Vol. 121., No. 5. (2024) 752.

visszaültetni, amely önmagában is a vetélés – a testen belüli magzati élet megsemmisülésének – kockázatát hordozza magában? De ide tartozhat az ún. preimplantációs genetikai diagnosztika is, melynek során az embrió szintén megsemmisülhet. S a preimplantációs diagnosztika folyamatosan fejlődik, több szempont szerint is lehetőséget ad például az embriók közötti szelekcióra.²⁷ Ezekre az esetekre vonatkoznak-e a terhesség-megszakítással összefüggésben, az emberi élet keletkezéséről, a jogalanyiságról elfoglalt tagállami jogalkotói álláspontok?²⁸ Ha az Egyesült Államokat vizsgáljuk, akkor nincs szövetségi szintű szabályozás az egész asszisztált reprodukció tekintetében sem, és alapvetően piaci igények határozzák meg e területet, amelyek eleve az eljárás sikerességét, hatékonyságát tekintik mérvadónak. Így például jogszabályi szintű szabályozás nincsen arra vonatkozóan, hogy mennyi embriót lehet létrehozni és beültetni egy eljárás során, és ezzel a többes terhességek kockázata, és egyes embriók megsemmisülésének a kockázata, bizonyos beavatkozásoknál a születési rendellenességek kockázata is növekszik.²⁹

2.2.2. Az embrió mint ‘meg nem született gyermek’?

Ha az in vitro embrióra, mint emberi életre rávetítjük a terhesség-megszakításra vonatkozó szabályokat, és személynek, ‘meg nem született gyermeknek’ tekintjük a megtermékenyülés pillanatától, akkor figyelembe kell venni ennek polgári jogi és büntetőjogi konzekvenciáit, felelősségi vonatkozásait is. Ez az in vitro fertilizációs eljárásokat szinte teljes mértékben hátrányosan befolyásolná,³⁰ vagy ellehetetlenítené, s elkerülhetetlen konfliktusokkal járna.³¹ Például kinek a joga érvényesüljön, ha az anya és az in vitro embrió érdekei ütköznek; csupán egy petesejt kinyerésére legyen-e lehetőség; egy szándékos vagy gondatlan magatartás az embrióval szemben az anya, a pár, az orvos, vagy harmadik személy részéről milyen polgári és büntetőjogi következményekkel járjon, hiszen ha gyermekről, emberről beszélünk, akkor például büntetőjogi szempontból az összes életellenes, testi épség ellenes tényállások felhívhatók. Tárolható-e fagyasztva az embrió, vagy esetleg az sértené-e valamilyen jogosultságát? Egyáltalán az egész eljárás tekinthető-e úgy, hogy embriók életét teszi ki valamilyen módon veszélynek azzal, hogy a testen kívül létrehozott embriók közül a legéletképesebb(ek) kerül(nek) beültetésre?³²

Nehezen képzelhető el, hogy magának az embriónak a *fizikai elhelyezkedése* megváltoztatná magának az embriónak a természetét. Ha a megtermékenyülés a védendő élet kezdetének pillanata, akkor ebből a szempontból irrelevánsnak lehetne tekinteni, hogy a megtermékenyülés testen kívül, vagy testen belül történt-e meg.³³ A Dobbs-ügyben hozott döntés következményei bizonytalanok.³⁴

²⁷ Edward. R. GRANT: The Short-lived Verdict in *Le Page v Center for Reproductive Medicine*: Why ‘Personhood’ Matters in the Regulation of Assisted Reproductive Technologies. *Medical Law Review*, Vol. 32., No. 3. (2023) 406.

²⁸ MACINTOSH i. m. 2.; HERMER i. m. 2.

²⁹ Romualdo SCIORIO – Sandro C ESTEVES: Contemporary Use of ICSI and Epigenetic Risks to Future Generations. *Journal of Clinical Medicine*, Vol. 11., No. 8. (2022) 2136.

³⁰ JORDAN i. m. 282

³¹ LINTON i. m. 51.

³² JORDAN i. m. 285.; Perrine GINOD – Michael H. DAHAN: Embryos as Unborn Children: the Alabama Supreme Court’s Ruling and its Possible Impact for Legal Rulings in Other States. *Fertility & Sterility Reports*, Vol. 5., No. 2. (2024) 131.

³³ HERMER i. m. 292.

³⁴ Rachel REBOUCHE – Mary ZIEGLER: Fracture: Abortion Law and Politics after Dobbs. *SMU Law Review*, Vol. 76., No. 1 (2023) 30.

Érdekes ugyanakkor, hogy még a terhesség-megszakítást kriminalizáló tagállamok közül is sokan kivételt tesznek az asszisztált reprodukciós eljárásokkal kapcsolatban.³⁵ Azaz, amíg az anyatesten belül fejlődő embrió személynek, meg nem született gyermeknek minősül, addig az anyatesten kívüli embriót nem tekintik annak.

Hosszú időn keresztül volt megfigyelhető, hogy a jogi szabályozás szempontjából a meddő személyek, párok – a megbízók – gyermekszületéshez való érdeke volt a döntő, s nem annyira a meg nem született élet védelme.³⁶ Ugyanakkor találkozhatunk olyan jogszabályokkal, valamint bírósági döntésekkel, ahol e két tényező komoly kollízióba kerül.

2.3. Az in vitro embrió személy mivoltának megjelenési formái

Az in vitro embrió jogi státuszával kapcsolatban érdemes kicsit visszamenni az időben, ugyanis itt is egy napjainkig tartó folyamat rajzolódik ki, és fejlődik tovább. Különösen a fagyasztva tárolt embriók jogállásával kapcsolatban döntően az Egyesült Államokban történt jogesetek bizonyítják a nehézséget. Ezeknek az ügyeknek a közös jellemzője, hogy a házas- vagy élettársak in vitro fertilizációs eljárásban vesznek részt, melynek során az anyatesten kívül létrehozott embriók lefagyasztása válik szükségessé, majd a felek házassága vagy kapcsolata felbomlik, s dönteni kell a fagyasztva tárolt embriók további sorsáról. Az eljáró bíróságok három irányból tudják megközelíteni a kérdést. Egyrészt a szülők reprodukciós jogai egymással kerülnek összeütközésbe, leggyakrabban az egyik fél a gyermekek megszületését akarja, míg a másik fél nem akar szülővé válni. Másrészt ezekben az esetekben élesen felvetődik az anyatesten kívül létrehozott embrió személy vagy dolog mivolta. Harmadrészt adott egy kötelmi jogi alap is, mert általában az in vitro fertilizáció és az embriók mélyhűtése előtt a szülőknek tenniük kell egy előzetes nyilatkozatot, melyben a házasság vagy kapcsolat jövőbeli lehetséges felbomlása esetére rendezik a mélyhűtve tárolt embriók sorsát. Több lehetőség közül van mód ilyenkor választani, lehet kérni az embriók saját célú felhasználását, megsemmisítését, adományozását.³⁷

2.3.1. Az embrió mint 'köztes kategória'

Az első ilyen jogeset, ami egy tagállam legfelsőbb bírói fórumát elérte, a Davis v. Davis ügy 1992-ből származik.³⁸ A Tennessee államban élő pár házasságát a bíróság felbontotta, de nem tudtak megegyezni a hét fagyasztva tárolt – genetikailag saját – embrió feletti 'felügyeleti jogot' illetően, s előzetes nyilatkozat sem állt rendelkezésre. Az anya a visszaültetésüket, illetve adományozásukat szerette volna elérni, az apa viszont nem akart genetikai szülővé válni, s kérte az embriók megsemmisítését. Az első fokon eljáró bíróság kimondta, hogy az embriók emberi lénynek („*human beings*”) minősülnek, s érdekük az, hogy megszülessenek.³⁹ Az állam legfelsőbb bírósága ezzel ellentétben úgy határozott, hogy az apának jogvédte érdeke, hogy ne válják akarata ellenére genetikai apává akkor, ha terhesség még nem következett be. Kimondta

³⁵ LEFFELL i. m. 389.

³⁶ Emma WATERS: Taming IVF's Wild West. *The New Atlantis*, Vol. 76., Spring (2024) 62.

³⁷ Mary Joy DINGLER: Family Law's Coldest War: The Battle for Frozen Embryos and the Need for a Statutory White Flag. *Seattle University Law Review*, Vol. 43. (2019) 295–296.; Allyson WADE: Using Contract Law to Resolve Frozen Pre-Embryo Disputes. *Maryland Law Review*, Vol. 81., No. 3. (2022) 1056–1059.

³⁸ 842 S.W.2d 588 (Tenn. 1992).

³⁹ Stanley H. FRIEDELBAUM: Reassessing Family Relations Law: Issues and Inquiries in the States Courts. *Albany Law Review*, Vol. 68., No. 2. (2005) 245.

továbbá, hogy az embrió nem tekintendő embernek, sem a tagállami, sem pedig a szövetségi jog szerint, de dolognak sem. Egy *'átmeneti kategóriának'* („*interim category*”) tekintette őket a bíróság, amelyek különös tiszteletet érdemelnek potenciális emberi mivoltuk miatt, tehát *speciális státuszt* határozott meg számukra a személy és a dolog kategóriái között.⁴⁰

A Davis-ügy kivételnek tekinthető, az egyéb hasonló tényállás mentén hozott döntések lényeges hozadéka összességében az, hogy a bíróságok inkább a felek előzetes nyilatkozatát részesítik előnyben, s a tagállami jogalkotók is elfogadtak olyan jogszabályokat, ami az előzetesen tett nyilatkozat prioritását és kikényszeríthetőségét mondja ki. A megállapodás érvényességének elismerése a dologi jogi, tulajdonjogi elméletet erősíti az in vitro embriókkal összefüggésben.⁴¹ Jogszabályi szempontból, de szintén kivételként érdemes megemlíteni Arizona államot, ahol ilyen esetekre a jogalkotói rendelkezés 2018-tól annak a félnek ad elsősorban rendelkezési jogot az embrió felett, akinek a szándékában áll, hogy az embrióból gyermek szülessen.⁴² Ezzel a szabályozás figyelmet fordít az anyatesten kívüliembrionális élet valamilyen mértékű védelmére is.

2.3.2. Az embrió mint 'jogi személy'

Louisiana tagállam joga az, ami a szembeötlő módon különbözik a többi tagállamétól az in vitro embriók védelmét és jogalanyiságát illetően.⁴³ A jogalkotó még jóval a 2022-es Dobbs-ügy előtt 1986-ban különbséget tett a testen belül és a testen kívül fejlődő embrió között, észlelve azt, hogy a Roe-ügyben a tagállamokra rótt korlátozás csak a testen belül fejlődő életre vonatkozik, az in vitro embrióra viszont nem.

A jogalkotó önálló *'jogi személyként'* („*juridical person*”) definiálja az anyatesten kívül megtermékenyített petesejtet, az in vitro embriót. Az embriónak önálló identitása van, perben állhat és perelhető is. A jogalkotó elismeri személy mivoltát, felruhazza *jogképességgel*, s biztosít számára bizonyos jogosultságokat. A törvény az emberi lény kifejezést használja, s deklarálja, hogy az emberi embrió önálló entitás („*separate entity*”). Kimondja, hogy az embrió kizárólag reprodukciós célra használható fel, tulajdonjog nem állhat fenn rajta, s tilos a szándékos megsemmisítése. Az embriót létrehozó párnak szülői jogosultságai vannak, ennek esetleges hiányában az eljárást végző orvos az embrió időleges gyámjának minősül, akinek a feladata megvédeni az embrió jogait. Az embrió adományozása lehetséges, de azt *'örökbefogadó beültetésként'* („*adoptive implantation*”) nevesíti a törvény, amivel szintén az embrió emberi mivoltára utal. Ebben az esetben a szülők írásban lemondanak felügyeleti jogukról, s így járulnak hozzá az embrió örökbeadásához. Az ellenérték fejében történő embrió- és petesejt-adományozást a törvény kifejezetten tiltja.

⁴⁰ Egyéb hasonló tényállású precedensértékű ügy volt többek között: York v. Jones, 717 F.Supp. 421 (E.D.Va. 1989); Kass v. Kass, 91 N.Y.2d 554 (N.Y. Ct. App. 1998); 431 Mass. 150 (Mass. 2000); A.Z. v. B.Z., 725 N.E.2d 1051; J.B. v. M.B., 170 N.J. 9 (N.J. 2001) 783 A.2d 707; Litowitz v. Litowitz, 48 P.3d 261 (Wash. 2002); In re the Marriage of Witten, 672 N.W.2d 768 (Iowa 2003); Roman v. Roman, 193 S.W.3d 40 (Tex. App. 2006); In the Matter of the Marriage of Dahl and Angle, 222 Ore. App. 572 (Or. Ct. App. 2008); In re Marriage of Rooks, 429 P.3d 579, 581 (Colo. 2018); Reber v. Reiss, 42 A.3d 1131 (Pa. Super. Ct. 2012); Egyébként a 'köztes kategória', mint *siu generis* jogi entitás előfordul más államok precedens értékű jogeseteiben is, pl. Jocelyn P. v. Joshua P., 250 Md. App. 435, 250 A.3d 373 (2021); Findley v. Lee, No. FDI13780539, 2015 WL 7295217, (Cal. Super. Ct. Nov. 18, 2015).

⁴¹ Barry BROWN: Reconciling Property Law with Advances in Reproductive Science. *Stanford Law & Policy Review*, Vol. 6. No. 2. (1995) 77.

⁴² Arizona Revised Statutes § 25–318.03 (2018); SOOHOO i. m. 103.

⁴³ Louisiana Revised Statutes § 9:121–9:133.

Már a fogalom–meghatározás is különleges, mely szerint embriónak minősül a megtermékenyített petesejt, amely egyedi genetikai tulajdonságokkal rendelkezik, s az anyaméhben meg nem született gyermekké fejlődik.

A törvény kimondja, hogy biológiailag az embrió emberi lénynek minősül, s egyértelműen ki is zárja, hogy tulajdonjog álljon fenn rajta. Az in vitro fertilizációs eljárásban részt vevők számára az embrió tekintetében két lehetőség adott. Egyrészt szülői státuszt kapnak az embrió felett, ha ezzel egyetértenek. Másrészt, ha a páciensek szülői jogaikról lemondanak, ezzel tulajdonképpen az embrió más páciens általi – közhatalmi aktust magában foglaló – örökbefogadásához járulnak hozzá. Egyebekben az embrió örökbefogadása szinte mindenben azonos a már megszületett gyermekével, így annak nyílt vagy titkos formája is lehetséges, továbbá ugyanúgy szükséges hozzá alkalmassági vizsgálatot végezni és környeztanulmányt készíteni annak biztosítása érdekében, hogy az örökbefogadó szülők a gyermeknevelésre alkalmasak-e. Ez azonban azzal is jár, hogy amennyiben nem kerül sor az összes embrió visszaültetésére, akkor az embriókat létrehozó szülőknek szükségképpen le kell mondaniuk róluk, s örökbefogadásukhoz hozzá kell járulniuk, akkor is, ha nem akarják, hogy a genetikailag tőlük származó embriókat más személy szülje meg, s nevelje fel a gyermeket.⁴⁴

Abból az alapállásból kiindulva, hogy az embrió felett tulajdonjog nem gyakorolható, a törvény kifejezetten megtiltja az embriók megsemmisítését. Bevezeti viszont e tekintetben az életképesség kritériumát, s amennyiben az embrió bizonyos időn túl nem képes a továbbfejlődésre, akkor életképtelennek kell tekinteni, s ezzel megszűnik a jogi személy státusza is.

2.3.3. Az embrió mint 'gyermek'

2024 februárjában Alabama államban – amelyik a terhesség-megszakítást tekintve büntetőjogilag az egyik legszigorúbb szabályozást követi – a tagállami legfelsőbb bíróság a mérföldkőnek számító *LePage v. Center for Reproductive Medicine* ügyben kimondta, hogy az anyatesten kívüli embriók, a megtermékenyített petesejtek jogilag a gyermekkel esnek egy tekintet alá, s ha az embrió akár gondatlan magatartás folytán megsemmisül, akkor az egészségügyi intézmény egy gyermek haláláért tehető felelőssé.⁴⁵

A tényállás szerint a felperesek az egészségügyi intézményben in vitro fertilizációs eljárásban vettek részt, és az embriókat a beültetésig fagyasztva tárolta a klinika. Az erre szolgáló helyiség azonban egy mulasztás miatt nem lett lezárva, s szintén a klinikán kezelt egyik páciens bement oda, s kíváncsiságból kinyitotta a fagyasztás céljára szolgáló tartányt, kivett néhány embriót tartalmazó tégelyt, de hirtelen el is ejtette azokat, mivel a tárolásra szolgáló folyékony nitrogén súlyos égési sérüléseket okozott számára. Az embriók – amelyek három páciensből származtak – megsemmisültek.

A döntéssel a bíróság elismerte az in vitro embriót mint személyt. A döntés ugyan nem tiltotta meg az in vitro fertilizációt, azonban azt követően a tagállamban működő egészségügyi szolgáltatók azonnal felfüggesztették e tevékenységüket. A tagállami jogalkotó gyorsan reagált, a döntést követő három héten belül jogszabályi szinten kizárta a klinikák felelősségét ilyen

⁴⁴ Naomi R. CAHN: *Test Tube Families: Why the Fertility Market Needs Legal Regulation*. New York, NYU Press, 2009. 98.; Vö. June CARBONE – Naomi CAHN: Embryo Fundamentalism. *William & Mary Bill of Rights Journal*, Vol. 18., No. 4. (2010) 1040.

⁴⁵ No. SC-2022-0515 (Ala. May. 3, 2024).

esetek tekintetében.⁴⁶ Annak eldöntésével viszont a jogalkotó adós maradt, hogy az in vitro embriók – a bírósági döntésben megfogalmazott állásponttal összefüggésben – személynek minősülnek-e vagy sem.⁴⁷

Fontos ugyanakkor hangsúlyozni, hogy az alabamai döntés nem tekinthető jogilag a Dobbs-ügy következményének, mert itt *anyatesten kívüli embriókról* volt szó, nem pedig a terhesség megszakításáról. A bíróság egy módosításokkal hatályban lévő – igaz 1872-ben keletkezett – tagállami jogszabályt,⁴⁸ valamint a hatályban lévő tagállami alkotmány kiegészítését értelmezte, amely a – jogszabályi szöveg szerint – „gyermek”, „kiskorú” életének valamilyen jogellenes magatartás, mulasztás, gondatlanság következtében történő kioltásáról szól, s amely alapján a szülők sérelemdíjat követelhetnek.⁴⁹ Az eredeti törvényszöveg a gyermek fogalmába beleértette a meg nem született gyermeket is. Ez alapján jutott arra a következtetésre a bíróság, hogy az anyatesten kívüli embriók anyaméhén kívüli gyermekeknek („*extrauterine children*”) tekinthetők, s az említett kifejezések minden meg nem született életre is kiterjeszthetők, függetlenül attól, hogy ezen meg nem született életek hol – testen belül vagy kívül – helyezkednek el. Érdekes ugyanakkor, hogy a precedens szerint gyermekről van szó, a tagállami jogalkotó mégis immunitást biztosít a művi megtermékenyítést végző intézményeknek, tehát a probléma jól érzékelhető a jogalkotói szándék és a bírósági gyakorlat között.⁵⁰

Ettől függetlenül az egyesült államokbeli rendszer diffúz, tagállamonként különböző a tulajdoni felfogástól a személykénti elismerésig, és az álláspontok nehezen közelíthetőek.⁵¹

2.4. Adalékok Európából az in vitro embrió jogalanyiségához

Egységes álláspont Európában sincsen, az Unió tagállamainak többsége valamilyen formában lehetővé teszi az in vitro fertilizációt.⁵² Azonban említést kell tenni Németországról, ahol a jogalkotó 1990-ben fogadta az embrió védelméről szóló törvényt (*Embryonenschutzgesetz* – EschG), amely kifejezetten életvédelmi szempontból szabályozza az asszisztált reprodukciós technikákat.⁵³ Így például főszabály szerint kizárt az embrió fagyasztva tárolása, csak kivételesen lehetséges, akkor, ha az anyánál fellépő egészségügyi okokból kifolyólag csak

⁴⁶ Michelle J. BAYEFKY: Protecting Access to Infertility Treatment in a Post-Dobbs United States. *Journal of Assisted Reproduction and Genetics*, Vol. 41., No. 7. (2024) 1713.; Sonia SUTER – Naomi CAHN: Lawmakers Rushed to Protect IVF in Alabama – Why wasn't Abortion Afforded the Same Urgency? *The British Medical Journal*, Mar. 8 (2024) 1.

⁴⁷ Véltetően politikai okok is meghízódtak a háttérben. Bryant FURLOW: Alabama Supreme Court's "Extrauterine Children" Decision Alarms Oncologists and Fertility Experts. *The Lancet*, Vol. 25., No. 4. (2024) 423.

⁴⁸ Wrongful Death of a Minor Act, 1872. Wrongful Death of a Minor Act, § 6–5–391, Alabama Code 1975. Nyilvánvalóan a jogalkotói szándék ekkor nem terjedt ki az asszisztált reprodukcióra, ahogy annak az egyetlen különvéleményt megfogalmazó bíró hangot is adott.

⁴⁹ Alabama Constitution of 1901, Art. I, § 36.06.

⁵⁰ Nem egyedüli jelenségről van szó, például Indiana és Nebraska a terhesség–megszakítás területén kifejezetten megszorító állammak minősül, ugyanakkor az IVF területén megengedő a szemlélete. Indiana CODE § 16–34–1–0.5 (2022); Nebraska Revised Statutes § 28–396 (2006).

⁵¹ Vö. Anthony Jose SIRVEN: Undue Process: Revisited. *Harvard Journal of Law & Public Policy Per Curiam*, No. 22. (2024) 2–3.; Benjamin J. PEIPERT – Jamie T. KUHLMAN – Eve C. FEINBERG: The Illusion of Reproductive Choice: How Restorative Reproductive Medicine Violates Reproductive Autonomy and Informed Consent. *Fertility and Sterility*, Vol. 125., No. 1. (2026) 630–631.; Lawrence M. FRIEDMAN: The Unwanted Child: A Historical Note. *Cleveland State Law Review*, Vol. 73., No. 3. (2025).

⁵² Vö. pl. Parillo v. Italy (No. 46470/11), Grand Chamber, ECHR 27 August 2015.; Gabriela BELOVA: Some Remarks on the Legal Status of Human Embryo. *Kutafin Law Review*, Vol. 6., No. 1. (2019) 11.; Urban VRTACNIK: (Legal) Status of Embryo in Biomedically Assisted Procreation. In: Peter CLARK – Kamil Hakan DOGAN (szerk.): *Contemporary Issues in Clinical Bioethics - Medical, Ethical and Legal Perspectives*. IntechOpen, 2024. 7–8.

⁵³ Embryonenschutzgesetz vom 13. Dezember 1990 (BGBl. I S. 2746).

később tudják visszaültetni, vagy például kizárólag annyi petesejt kerülhet megtermékenyítésre, amennyi majd beültetésre is kerül. Azaz a jogi szabályozás anyatesten kívüli embriók esetében is szigorú szabályozást mutat, az embrió emberi méltósággal rendelkező emberi lény.⁵⁴

Egy kurióznak számító német bírósági ítéletről érdemes szólni, amely kiválóan érzékelteti, hogy az emberi életnek, és az ehhez kapcsolódó jogi minőségnek vagy védelemnek a határai biológiai okok miatt a jog számára elmosódhatnak. 2010-ben a rostocki tartományi legfelsőbb bíróság (*Oberlandesgericht*), világított rá arra, hogy biológiai tényeket milyen nehéz jogszabályi szinten megragadni.

Egy házaspár asszisztált reprodukciós eljárásban vett részt, a petesejteket megtermékenyítették a férfi ivarsejtjeivel, de rögtön ez után le is fagyasztották azokat, tehát az ivarsejtek végleges összeolvadásának folyamata, az embriók kifejlődése még nem történt meg. Ezek után a férj autóbalesetben tragikus hirtelenséggel elhunyt. Mivel az ivarsejtek lefagyasztott állapotban már elő voltak készítve az egyesülésre, az özvegy ezeknek a megtermékenyített petesejteknek a felhasználását, az eljárás folytatását kérte az egészségügyi intézménytől. A klinika megtagadta azt az ESchG azon rendelkezésére hivatkozással, amelyik büntetni rendeli, ha a petesejtet a férfi halála után termékenyítik meg az elhunyt hímvarsejtjeivel.⁵⁵ Ezek után a nő bírósághoz fordult, s az ügy az özvegy javára dőlt el. Az bíróság indokolása szerint az ESchG rendelkezése azért nem alkalmazható, mert a megtermékenyített petesejtek esetében – függetlenül attól, hogy a megtermékenyülés folyamata még nem fejeződött be, s *embrió még nem fejlődött ki* – a férfi ivarsejtjei még annak életében fel lettek használva. A törvény értelmezéséből pedig a halál utáni felhasználás tilalma vezethető le, az az eset, amikor maga a megtermékenyítés történik a halál után. Ebből következik az is, hogy a megtermékenyített petesejttel a megtermékenyülés *folyamata* indult meg, ami nagyjából huszonnégy órát vesz igénybe, a petesejt és a spermium találkozásával kezdődik, és a sejtmagok összeolvadásával fejeződik be. E folyamat kezdetétől a hímvarsejt már nem izolálható a petesejtből, ahogy más hímvarsejt sem játszhat további szerepet a megtermékenyülésben.⁵⁶

Az eset alapján látható, hogy a bíróság az embrióvédelmi törvény tiltó rendelkezéseit is megszorító módon értelmezte, az élethelyzet *biológiai alapjait* vette alapul, amikor jogi indokolásában a megtermékenyülés – és ezzel tulajdonképpen az emberi élet – folyamat-jellegét hangsúlyozta.⁵⁷

Hazánkban egy érdekes ellentmondás figyelhető meg ezen a területen. A magzati élet védelméről szóló jogszabály hatálya kizárólag a testen belül fejlődő magzatra vonatkozik.⁵⁸ Az egészségügyről szóló 1997. évi CLIV. törvény (Eütv.) definíciója szerint embrió „[...] minden élő emberi embrió a megtermékenyítés befejeződése után a terhesség 12. hetéig”; magzat pedig

⁵⁴ A Szövetségi Alkotmánybíróság (*Bundesverfassungsgericht* – BverfG) korábban két döntésében foglalkozott ezzel, s annak a felfogásnak engedett teret, amelyik a magzatot jogilag is emberi lénynek tekinti és védelemben részesíti. Az anyatesten belül fejlődő embrió, illetve magzat, mint emberi élet, emberi méltósághoz és élethez való joga az alkotmánybírósági döntések értelmében az alkotmányból levezethetően alapjogi védelemben részesül. BverfGE 39,1 (1975); BverfGE 88, 203 (1993). Ezek az alkotmánybírósági döntések egyértelműen csak a terhesség-megszakítással, ebből fakadóan az anyatesten belül fejlődő embrióval, magzattal foglalkoztak, az in vitro fertilizáció során az anyatesten kívül létrehozott embrióval nem.

⁵⁵ Erwin BERNAT: Reproduktionsmedizin. (Aktuelle Rechtsprechung in Leitsätzen.) *Recht der Medizin*, 2010/4. 121. ESchG § 4 (1) 3.

⁵⁶ Rainer BECKMANN: OLG Rostock: Herausgabe von imprägnierten Eizellen nach dem Tode des Mannes. *Zeitschrift für Lebensrecht*, 2010/2. 56–57.

⁵⁷ Vö. HÁMORI Antal: Javaslat a még meg nem született emberi lény életének fokozottabb védelme érdekében. *Jogelméleti Szemle*, 2022/1. 50.

⁵⁸ 1992. évi LXXIX. törvény a magzati élet védelméről, 1. §.

„[...] a méhen belül fejlődő emberi lény a 12. hetétől”.⁵⁹ A jogszabály nyelvtani értelmezése alapján emberi lényről csak a tizenkettedik héttől beszélhetünk, de ebben az esetben is csak akkor, ha a magzat az anyaméhben helyezkedik el. Azaz – a nyelvtani értelmezésen túl logikai értelmezés alapján – az anyatesten kívüli embrió nem emberi lény.

A jogszabály ezen túl kimondja, hogy „[a] testen kívül létrejött embriót a méhmagzat jogállása a beültetés napjától illeti meg”.⁶⁰ Fontos megjegyezni, hogy az Alkotmánybíróság a terhesség-megszakításról szóló első döntésében elvi érveléssel mondta ki, hogy az Alaptörvény (‘Alkotmány’) szerint nem lehet semmit sem visszavenni az ember eddig elért jogi pozíciójából, a jogalanyiség köre nem szűkíthető.⁶¹ Az alkotmánybírósági állásponttal jól láthatóan ellentétes az Eütv. ezen rendelkezése, az, hogy a méhmagzati jogállás, és ezzel a magzat számára biztosított feltételes jogképesség az anyatesten kívüli embriót csak az anyaméhbe történő beültetéstől illeti meg. Az Eütv. rendelkezése ‘visszavesz’ az ember eddig elért jogi pozíciójából, mert az anyatesten kívüli embriónak feltételes jogképessége nincs, az kizárólag az anyatesten belüli embriónak van. A jogszabály a szerint differenciál, hogy az embrió hol helyezkedik el.

Ezzel szemben a Ptk. az ember jogképességének kezdetét – élve születés feltételétől függően – a fogantatáshoz köti,⁶² de a Ptk. e rendelkezését az Eütv. tulajdonképpen lerontja anyatesten kívüli embriók esetében, ‘részben szabályoz’ a Ptk.-ra és alapjogi kérdésekre is, kollíziót teremtve a jogszabályok között. A magyar jog szerint tehát az anyatesten kívüli embriónak – későbbi élve születés esetén – nem a fogantatástól kezdődik a jogképessége.

Az anyatesten belül fejlődő embrió, magzat részére adott a feltételes jogképesség, amelyből arra is következtethetünk, hogy a méhen belül fejlődő magzat *személynek* minősül, hiszen a jogképesség kizárólag a személyekhez kapcsolódó kategória. A testen belül fejlődő magzat részére gyámot is lehet rendelni, amennyiben ez jogainak megóvása érdekében szükséges, ami szintén csak a személyhez – s ezen belül is a természetes személyhez – kapcsolódó fogalom.

Az anyatesten kívüli embrió esetében viszont a feltételes jogképesség az Eütv. említett rendelkezése alapján kizárt, az a beültetéstől számítandó. Továbbá a jogszabály szerint rendelkezési jog gyakorolható felette, birtokolni és adományozni lehet, letétbe helyezhető, ebből pedig az következik, hogy az anyatesten kívüli embrió inkább *dolognak* minősül.⁶³

2.5. Szabályozási alternatívák az in vitro embrió jogállásával összefüggésben

Az embrionális és magzati jogalanyiség kérdésköre továbbra is nyitott, és napjainkban ismét felszínre kerültek az ezzel kapcsolatos viták, különös tekintettel, ha esetleg a *testen belül* fejlődő magzatra vonatkozó életvédelmi szempontokat próbáljuk meg a *testen kívül* létező embrióra vetíteni. Röviden összefoglalva a következő lehetőségek, szabályozási modellek adottak a jogalkotó számára.⁶⁴

⁵⁹ Eütv. 165. §.

⁶⁰ Eütv. 179. § (3).

⁶¹ 64/1991. (XII.17.) AB határozat. ABH 1991. 297, 312.

⁶² Vö. JOBBÁGYI Gábor: *Az élet joga*. Budapest, Szent István Társulat, 2004. 232–234.

⁶³ E különbségtételt erősíti az ún. „szívhang-rendelet” néven elhíresült jogszabály, amely alapján a terhesség-megszakítás csak akkor végezhető el, ha a várandós nő számára az egészségügyi szolgáltató a magzati életfunkciók működésére utaló tényezőt egyértelműen azonosítható módon bemutatta. 29/2022. (IX. 12.) BM rendelet a magzati élet védelméről szóló 1992. évi LXXIX. törvény végrehajtásáról szóló 32/1992. (XII. 23.) NM rendelet módosításáról, I. sz. melléklet.

⁶⁴ Vö. WATERS i. m. 65.

2.5.1. 'Személy a fogantatástól' modell

A jogalkotó kiterjeszti a *személy* és jogképesség fogalmát teljes mértékben az anyatesten kívüli embrióra, s ekkor személynek minősül, annak minden – fentebb vázolt – jogkövetkezményével együtt. Ez esetben jogalanyiságot a jog megtermékenyüléshez köti; s ennek polgári- és büntetőjogi konzekvenciái vannak (például felelősség az in vitro embrió károsodásáért vagy megsemmisüléséért). Ezt támasztja alá az alabamai LePage-ügy gyakorlati példája, ahol az in vitro embriót „gyermekként” kezelték.

2.5.2. 'Köztes kategória/kváziszemély' modell

A jogalkotó dönthet úgy is, hogy az in vitro embrió valamilyen '*köztes kategória*', ami a személy és dolog felosztás tekintetében kissé értelmezhetetlen, viszont e körben értékelhető a potencialitás teóriája azzal, hogy az embriót bizonyos fokú védelem illeti meg, ami megjelenik például a létrehozott embriók számának korlátozott voltában, a beültetés kötelezettségében, a megsemmisítés kizárásában, azaz bizonyos mértékű életvédelmi szempontok szerepet kapnak.

2.5.3. 'Speciális dolog' modell

Ez esetben a jogalkotó továbbra is korlátok nélkül, vagy bizonyos korlátozásokkal lehetővé teszi az eljáráshoz való hozzáférést a szülők reprodukciós szabadságát tartva szem előtt. Ilyenkor az anyatesten kívüli embrió *dolognak* minősül, amelyre 'természeténél' fogva speciális (többlet)szabályok vonatkoznak (például létszám-limit, megsemmisítés kizárása, kötelező beültetés bizonyos esetekben), de az életvédelmi szempontok nem hangsúlyosak.

2.5.4. 'Jogi személyiség' modell

Az in vitro embrió *önálló jogalany*, a jogalkotó ruházza fel jogképességgel, és egyes jogosultságokkal. Dologi jogok nem állhatnak fenn rajta, helyette és nevében képviselője (gyámja) jár el. Mivel jogalany, így jogalanykénti természetéből fakadóan érdekében és jogában áll a továbbfejlődés, és a megszületés.

2.5.5. 'Amalgamated life-property' (összevont élet–dolog) modell

Megemlíthető még végül az Egyesült Államok jogirodalmában felvetett ún. '*amalgamated life-property model*'. Az olyan államok, amelyek személynek tekintik a meg nem született életet, s a személy mivolt kezdetét a megtermékenyüléshez kötik, vonakodnak attól, hogy az in vitro embriót dolognak tekintsék jogilag.⁶⁵ Ez a modell tulajdonképpen ugyanazt kínálja – más köntösben –, mint például az eddigi magyar szabályozás, azaz az embrió alapvetően dolog, de 'természetéből' adódóan speciális szabályok vonatkoznak rá.

2.5.6. „Potentialitás” és „méltóság” mint átfogó elv

⁶⁵ Tracy J. FRAZIER: Of Property and Procreation: Oregon's Place in the National Debate over Frozen Embryo Disputes. *Oregon Law Review*, Vol. 88., No. 3. (2009) 939.

Gyakran használt kifejezés az embrióval, a magzattal kapcsolatban a *potencialitás*, hogy az csupán ‘potenciális’, lehetséges, az emberré válás képességével bíró élet.⁶⁶ Ez egyrészt alátámaszthatja az embrió feltétlen védelmét, hiszen az embrió kétségtelenül hordozza az emberré válás egyedülálló és máshoz nem hasonlítható képességét. Másrészről viszont meg is foszthatja e védelemtől az embriót, hiszen az emberré válás képessége csupán lehetőség ebben a feltevésben, s nem ténylegesség.

2.6. Közbenső megállapítások

Összességében elmondható, hogy a testen belüli vagy kívüli embrióknak nem csupán a jogi, hanem a morális státusza tekintetében is különbözőek az álláspontok.⁶⁷ Nevezhetjük ‘kvázi személyiségnek’ vagy ‘kvázi embernek’ is, amikor a teljes személyiségi státusznak csupán egy részhalmaza vonatkozik rá,⁶⁸ de nem emberi személyként tekinthető *eleve* jogalanynak a fogantatástól kezdve,⁶⁹ noha az emberi személy mivolt lényege pont a teljes jogalanyiség. Egységes álláspont nincsen, a ‘terminológiai háború’ viszont biztosan nem változtat a biológiai tényeken.

Az emberi életről alkotott felfogásunkat nagyban befolyásolják etikai, szociális, vallási, filozófiai tényezők, ahogy a neveltetés, az egyéni tapasztalat, a tudomány szempontjai sem hagyhatók figyelmen kívül.⁷⁰ Kétségtelen például, hogy a 2024-es alabamai LePage-ügyben kifejezetten vallási szempontok domináltak,⁷¹ de kétségtelen az is, hogy mind a terhesség-megszakítás, mind az in vitro fertilizáció területén hangsúlyeltolódások figyelhetők meg a magzati élet, a magzati jogképesség javára.

A kontinentális jogi gondolkodástól Louisiana felfogása idegen lehet, nálunk a jogi személy kifejezés valamilyen szervezetet jelent, amelyet a jogalkotó jogképességgel ruház fel annak érdekében, hogy maga a szervezet jogalany lehessen, s saját nevében jogokat és kötelezettségeket vállalhasson. Ehhez járul, hogy a jogi szabályozás és a jogtudomány kizárólag a jogi személyekkel, mint szervezetekkel kapcsolatosan dolgozott ki bizonyos jellemzőket, amelyekkel a jogi személynek mint szervezetnek rendelkeznie kell e minőségében. A jogi személy fogalma kizárólag e szervezetekkel összefüggésben gyökeresedett meg, noha a jogi személy fogalmát jogszabály nem adja meg, azt a jogtudomány dolgozta ki. Az szervezet azáltal válik jogi személlyé, hogy a jogalkotó ilyenként ismeri el.⁷²

Hazánkban például egy alapvető kiindulópont lehet in vitro embriók tekintetében is az, hogy a méhen belül fejlődő magzatnak jogképessége van, igaz ugyan, hogy ez feltételes, de jogilag ez azt bizonyítja, hogy a testen belül fejlődő magzat a *személy* – s nem a dolog – elvi kategóriája

⁶⁶ Ivana SAZDOVSKA: The Moral Status of the Fetus and the Concept of Personhood. *International Journal of Sciences: Basic and Applied Research*, Vol. 57., No. 1. (2021) 155.

⁶⁷ Lilla VICSEK – Judit SÁNDOR – Zsófia BAUER: The Human Embryo: Mapping Patients’ Ethical Decisions in Hungary. *Intersections. East European Journal of Society and Politics*, Vol. 7. No. 2. (2021) 152.

⁶⁸ Vö. Ela A. LESHAM: Dead Bodies as Quasi-Persons. *Vanderbilt Law Review*, Vol. 77., No. 4. (2024) 1060.

⁶⁹ FRIVALDSZKY János: Az ember jogalanyiségának, életéhez és méltóságához való joga a kortárs katolikus természetjogi alapú jogfilozófiai megközelítésben. *Acta Humana*, 2020/4. 54.

⁷⁰ Sara MURRAY: The Frozen Ones: Disputes, Divorces, and Dispositions. *Florida Law Review*, Vol. 75., No. 3 (2023) 621.

⁷¹ FEINBERG (2024) i. m. 752.

⁷² Vö. CSEHI Zoltán – NAVRATYIL Zoltán: *A személyek joga a 2013. évi V. törvény alapján: Az új Polgári Törvénykönyv szövegének rövid magyarázata*. Budapest, Menedzser Praxis Kiadó, 2013. 56. Megjegyzendő, hogy az Egyesült Államok jogában is a jogi személy valamilyen szervezetet jelent a magyarhoz hasonló tartalommal: The Law Dictionary – Featuring Black’s Law Dictionary Free Online Law Dictionary 2nd ed. <http://thelawdictionary.org/juridical-person/>

alá esik, hiszen a jogképeség a személyhez kötődik. A jogképeség formális és normatív fogalom, a jogalkotó döntésétől függ, hogy a természetes személyeken kívül – valamilyen okból – milyen entitásokat ruház fel vele.⁷³ Minden embernek jogképesnek kell lennie, de jogképes nemcsak az ember lehet. A jog az emberen kívül is bármit jogalannyá, személlyé nyilváníthat. A kontinentális jogrendszerekben azonban az embrió ‘jogi’ személyként való felfogása sem vonhatja maga után olyan lényegi elemeket, amelyek csak a természetes személy sajátosságai, s amelyek kivétel nélkül minden embert megilletnek, s amelyekkel minden fejlődésben lévő embert megillette, amilyen például az élet és a méltóság.

A jogképeség határainak feltérképezése megmutatta, hogy az embrió/magzat jogi minősítése *eljárás- és felelősségformáló tényező* a jogi szabályozás számára. A személy vagy ‘személyszerű’, a ‘köztes kategória’ és a ‘speciális dolog’ modellek mind más-más következményeket rendelnek az in vitro fertilizáció teljes láncolatához (fagyasztva tárolás, visszaültetés, szelekció, preimplantációs genetikai diagnosztika), miközben a Dobbs ügy utáni amerikai fejlemények és az európai mozaik – például a német embrióvédelem, a brit hatósági modell – azt jelzik, hogy a keletkezésnél hozott minősítés *rendszerszinten* írja át az egész asszisztált reprodukciós folyamatot. A magyar jog sajátos feszültsége – az Eütv. és a Ptk. eltérő kiindulópontjai az anyatesten kívüli embrió tekintetében – különösen érzékennyé teszi ezt az összefüggést.

E ponton természetes a fókuszváltás, a *keletkezési státusz*ból, a személyiség mint kiinduló identitásbeli kérdésből lépünk át a *származás* identitásbeli világába. Ha ugyanis a prenatális létforma erősebb (vagy gyengébb) jogi védelmet kap, az nemcsak az in vitro fertilizáció klinikai terét alakítja, hanem előre kijelöli a donorprogramok mozgásterét is, például, hogy kik, milyen feltételekkel, és különösen, hogy milyen felelősséggel vehetnek részt bennük. Ugyanakkor a származás láthatóvá válásának gyakorlati realitása – ahogy a későbbiekben szó lesz róla – *visszahat* a keletkezési minősítésekre is, mert a gyermek identitás- és származás-megismerési jogát hozza előtérbe, új egyensúlyt követelve a donor magánszférájával és a szülői státusz hagyományos konstrukcióival szemben.

Ezért indokolt a továbbiakban a donor-azonosság jogpolitikáját és intézményi technikáit, valamint az apasági vélelmeknek az asszisztált reprodukcióhoz igazított változatait megvizsgálni a jogképeség felől hozott tanulságok fényében. Így áll össze a teljes kép. Amit a jog a keletkezésnél eldönt, az meghatározza, mit tud és mit kell a származásnál biztosítania – és fordítva.

3. Identitásválság a születés után?

3.1. Az identitásbeli problémák alapja

Az identitásbeli nehézségek kiindulópontjaként álljon itt a következő eset: 2004 végén az Egyesült Államokban egy tizenöt éves fiú elküldte a saját genetikai mintáját egy online DNS-elemző szolgáltatónak, viszont nem – a hagyományos értelemben vett – családfáját szeretne volna felkutatni ezzel, hanem a genetikai apját, mivel asszisztált reprodukció útján, donor hímivarsejt felhasználásával fogant meg. A donor anonim módon adományozott ivarsejtet, így viszonylag csekély információ állt a fiú rendelkezésére. A szolgáltató összehasonlította a DNS

⁷³ VÖRÖS Judit: Az emberi embrió szabályozásának kérdéseiről. *De Iurisprudentia et Iure Publico*, 2012/4. 4.

mintáját más személyek DNS mintáival, s a kör egyre szűkült. Az internetes nyomozás végül sikerrel járt, a fiúnak mindössze tíz napon belül sikerült azonosítania a biológiai apját.⁷⁴

Az eset meglehetősen jelentős hatást gyakorolt más, hasonló úton fogant személyekre. Elszigetelt dologról lenne szó? Korántsem.⁷⁵ A jelenség akkoriban ugyan még szokatlan volt, mára azonban az otthoni és online DNS teszt (*direct-to-consumer DNA test*) már meglehetősen népszerű lett,⁷⁶ több tízmillió felhasználó veszi igénybe ezt a szolgáltatást valamilyen módon világszerte.⁷⁷

Asszisztált reprodukció útján mesterséges úton keletkezik az apaság, s ez igaz az apaságnak mind a biológiai, mind pedig a jogi formájára, de ezeken a kategóriákon belül is egy-egy külön forma, modell alakulhat ki, amelyeket külön fogalmakkal is lehet illetni, mint például a szociális-nevelő apa, a *de facto* apa, akik jogi elismerésben is részesülhetnek, szülői jogokkal és kötelezettségekkel. Az asszisztált reprodukciós technikák kialakulásával és fejlődésével az apaság mint szülőség egységes felfogása gyakran darabjaira hullik, egyes töredékek alkotják az egészet.⁷⁸ Valójában a hagyományos család leszármazási rendje ilyenkor nem érvényesül, ez a hagyományos értelemben vett család és szülőség újabb identitáselemét érinti.⁷⁹

A hímivarsejt adományozás egy viszonylag egyszerű, és könnyen elérhető eljárás a meddőség bizonyos formája esetén, mégis vannak azért etikailag és jogilag vitatott kérdések ezen a területen, amelyek közül az egyik, hogy a donáció számos országban anonim formában történik. Az online donorkereső programok segítségével a 'tökéletes' donor kiválasztása, a donor ilyen-olyan tulajdonságai, külső és belső karaktere részletes megjelenést kaphatnak – különös tekintettel igaz ez az Egyesült Államokban –, de személyazonossága gyakran rejtve marad a recipiens szülő, illetve a később születendő gyermek számára, akkor is, ha esetleg a gyermek biológiai származását meg szeretné ismerni.⁸⁰

Az hímivarsejt-adományozás anonim formája jogilag az 1970-es évek elején lett intézményesítve, elsőként Franciaországban 1973-ban, amely európai szinten az 1980-as évek közepéig tartott,⁸¹ de az jelenleg is sok országban anonim formában történik, ami azt jelenti, hogy a donor személyazonossága a recipiens és a születendő gyermek előtt rejtve maradhat. Ennek legfőbb indoka általában az, vagy az volt, hogy egy esetleges későbbi kapcsolatfelvétel a donor és a gyermek között hátrányosan befolyásolná mindkét oldalon a családi életet.

⁷⁴ Alison MOTLUK: Anonymous Sperm Donor Traced on Internet. *Newscientist.com*, November 3. 2005. <http://www.newscientist.com/article.ns?id=mg18825244.200>

⁷⁵ Dawn R. SWINK – J. Brad REICH: Caveat Vendor: Potential Progeny, Paternity, and Product Liability Online. *Brigham Young University Law Review*, vol. 2007, no. 4. (2007), 857.

⁷⁶ Anika SMITH: Meaning, Biology and Identity: The Rights of Children. *Catholic University Law Review*, vol. 69. no. 2. (2020), 374.

⁷⁷ Morgan Catherine YORK: I Just Took a DgreenNA Test – Turns out, I'm 100% Breaching My Donor Anonymity Contract: Direct-to-Consumer DNA Testing and Parental Medical-Decision-Making. *Indiana Journal of Global Legal Studies*, vol. 28., no. 2. (2021), 297.

⁷⁸ Alice MARGARIA: *The Construction of Fatherhood the Jurisprudence of the European Court of Human Rights*. Cambridge, Cambridge University Press, 2019. 15.; Naomi CAHN: Do Tell! The Rights of Donor-Conceived Offspring. *Hofstra Law Review*, vol. 42., no. 4. (2014), 1080.

⁷⁹ FRIVALDSZKY János: Szempontok a családvédelmi törvény értékeléséhez. *Iustum Aequum Salutare*, 2021/2. 59.

⁸⁰ Tanvee SINHA: Creating Boundaries in the Sperm Donation Industry: A Study of Bioethical Qualifiers in the Donation of Human Sperm. *Intersect*, vol. 14., no. 2. (2021), 3.

⁸¹ Ilke TURKMENDAG – Robert DINGWALL – Thérèse MURPHY: The Removal of Donor Anonymity in the UK: the Silencing of Claims by Would-be Parents. *International Journal of Law, Policy and the Family*, vol. 22. (2008), 283.

A teljes anonimitás azonban mára megkérdőjelezhetővé vált, s számos ország jogi szabályozása lehetővé tette a gyermek számára, hogy nagykorúságának elérését követően a donor személyazonosításra alkalmas adatait is megismerje.⁸²

A 'direct-to-consumer' online DNS tesztekkel könnyedén kijátszhatók azok az előírások, amelyek a donor anonimitását szolgálják, és nehezen védhető – különösen az Egyesült Államokban – az egészségügyi szolgáltatók részéről az anonimitás ígérete. Jelenleg számos honlap létezik világszerte, amely segítségével többek között donor ivarsejtből fogant gyermekek elkezdtek az interneten – például a *Myheritage.com*, *23andMe.com*, *Ancestry.com* oldalakon – kutatni biológiai származásukat, felmenőiket, illetve féltestvéreiket, a 'rejtett generációkat'.⁸³

Nem vitás, hogy az internet világa új utakat nyitott meg a hímivarsajtek adományozása szempontjából, ahogy látható lesz, akár – bármilyen furcsán is hangzik – egy otthoni, anyatesten belüli 'homemade', 'házi', de hangsúlyozottan 'művi' megtermékenyítés is történhet az internet adta lehetőségekből fakadóan bizonyos esetekben,⁸⁴ s ekkor az anonimitásról már aligha beszélhetünk.

3.2. A hímivarsejtet adományozó donorok csoportosítása – a 'privát' donáció

Teoretikusan a donorok között négyféle kategóriát lehet megkülönböztetni: *anonim* donor; nem anonim, hanem *ismert* donor, *azonosítható* donor, valamint az ún. 'privát' donor.

Anonim donor az, akiről a recipiensnek és családjának semmiféle személyazonosításra alkalmas adat nem áll rendelkezésére.

A nem-anonim, *ismert (known)* donor személye, ahogy az elnevezése is mutatja, ismert a recipiens (és vagy a családja) előtt, leginkább egy családtag, egy barát, s akár a későbbiek során kapcsolatot is kialakíthatnak a gyermekkel. Ezt nevezhetjük 'nyílt' adományozásnak is.

A harmadik kategória az előző kettő közötti átmenet, az *azonosítható (identifiable)* donor, akinek a személye nem ismert a recipiens előtt, azaz az adományozás anonim módon történt,

⁸² Agneta Skoog SVANBERG – Gunilla SYDSJÖ – Claudia LAMPIC: Psychosocial Aspects of Identity-release Gamete Donation – Perspectives of Donors, Recipients, and Offspring. *Uppsala Journal of Medical Sciences*, vol. 125., no. 2. (2020), 175. 2018-ban egy anya, akinek gyermeke donor hímivarsejtből fogant, igénybe vette a *23andMe.com* otthoni online DNS teszt szolgáltatását, és sikeresen kapcsolatba lépett a donor anyjával (gyermeke biológiai nagyanyjával). Ezek után a spermabanktól kapott egy levelet, melyben az intézmény szerződésszegésre hivatkozott, amiért az anya megpróbálta kideríteni a donor személyét. YORK i. m. 293–295. Egy másik esetben a férfi adományozásra szánta el magát, ezért kivizsgáltatta a hímivarsejtjeit egy spermabankkal, azonban az adományozás tekintetében meggondolta magát. Az intézménynek meg kellett volna semmisítenie az ivarsejteket, de nem ez történt. Évekkel később a férfi testvére egy rokonára bukkant az *Ancestry.com* oldalon, kapcsolatba léptek egymással, és kiderült, hogy a rokon biológiai apja az a férfi, aki kilenc évvel ezt megelőzően ivarsejtmintát adott a spermabanknak. A gyermek DNS mintáját az anyja töltötte fel az oldalra annak érdekében, hogy egészségügyi információkat próbáljon szerezni a gyermek felmenőiről. Branzell v. California Cryobank LLC, No. 2:19-cv-10745 (C.D. Cal. Dec. 19, 2019).

⁸³ Jill L. MARON: A Hidden Generation: Offspring from Sperm Donation in an Era of Medical Paternalism. *Clinical Therapeutics*, vol. 42., no. 11. (2020), 2119. Nem túl magas ár ellenében az ilyen jellegű szolgáltatást nyújtó szervezetek küldenek a felhasználónak egy DNS tesztkészletet. A felhasználó többnyire a nyálából vesz mintát, amelyet visszaküld, a szolgáltató által a minta elemzésre kerül, majd az eredményt a felhasználó feltöltheti a szervezet oldalára, és megnézheti, hogy más felhasználók feltöltött eredményeivel mennyiben mutat egyezést.

⁸⁴ Joyce HARPER – Emily JACKSON – Laura SPOELSTRA-WITJENS – Dan REISEL: Using an Introduction Website to Start a Family: Implications for Users and Health Practitioners. *Reproductive Biomedicine & Society Online*, vol. 4. (2017), 13.

de a gyermek bizonyos életének betöltése után megismerheti a donor személyazonosságát is, amennyiben igényt tart erre a lehetőségre.⁸⁵

A fent említett mindhárom csoport tekintetében a közös vonás, hogy az asszisztált reprodukciós eljárás egészségügyi intézményben, orvosi közreműködéssel történik. Továbbá a gyermek családi jogállására, a jogi apai státuszra a jogalkotók adekvát szabályozást adnak.

Negyedik csoportként megemlítendő az ún. 'privát' spermadonorok. Ebben az esetben a donor személye mindenképpen ismert, nem anonim módon kerül sor az adományozásra a második kategóriához hasonlóan. A fő különbség, hogy az anyatesten belüli 'művi' megtermékenyítés egészségügyi szolgáltató közreműködése nélkül történik. Ennek következménye, hogy az apai – a jogi apai – státusz gyakran kérdésessé válik.

Az Egyesült Államokban körülbelül a spermabankok fele kínál olyan lehetőséget, amely a donor személyazonosságának későbbi megismerésével járhat a gyermek részéről,⁸⁶ azonban ez – ahogy majd kifejtésre kerül – csupán lehetőség, és nem jogi kötelezettség. A donor adatai megismerhetők több európai országban is, de anélkül, hogy az apaság vélelmét ez érintené.⁸⁷

Európában Svédország volt az első, ahol 1985-ben jogilag is megszüntették a hímivarsejt adományozásának anonimitását, tulajdonképpen a gyermek érdekében tekintettel, aki, ha szeretné, megismerheti biológiai származását, hasonlóan az örökbefogadás kapcsán elfogadott szabályozáshoz.⁸⁸ Tartottak ugyan attól, hogy az adományozási hajlandóság visszaesik, amely rövid ideig be is következett, de utána egyre növekvő tendenciát kezdett mutatni, és visszaállt az eredeti szintre,⁸⁹ amelyet különböző marketing eszközökkel sikerült elérni.⁹⁰

3.3. A jog szabályozás irányai az anonimitás és az apaság tekintetében

Az anonim hímivarsejt-adományozás jogi szabályozására vonatkozóan Európában alapvetően ötféle rendszert lehet elkülöníteni.⁹¹ E rendszerek fő ismerte, hogy többé-kevésbé szabályozott körülményeket teremtenek, amely a gyakorlatban nem feltétlenül jelenti azt, hogy tökéletes szabályozási modellekről lenne szó.

⁸⁵ SWINK i. m. 856–857.

⁸⁶ Laura HALCOMB: Who Counts as Family? Gamete Donation and the Construction of Family Forms in Medical Markets. *Journal of Family Issues*, vol. 41., no. 6. (2020) 844.

⁸⁷ Gaia BERNSTEIN: Regulating Reproductive Technologies: Timing, Uncertainty, and Donor Anonymity. *Boston University Law Review*, vol. 90., no. 2010. 1205–1206.; OBERFRANK Ferenc: A biomedicinális etika és az emberi jogok: európai helyzetkép. *Acta Humana*, 1996/25. 14.; SÁNDOR Judit: A humán reprodukciós orvosi eljárások jogi szabályozásáról. *Acta Humana*, 1996/25. 34.

⁸⁸ Michelle DENNISON: Revealing Your Sources: The Case for Non-Anonymous Gamete Donation. *Journal of Law and Health*, vol. 21., no. 1. (2008), 8.

⁸⁹ Lauren GILL: Who's Your Daddy: Defining Paternity Rights in the Context of Free, Private Sperm Donation. *William & Mary Law Review*, vol. 54., no. 5. (2013), 1728.

⁹⁰ Naomi CAHN: The New Kinship. *The Georgetown Law Journal*, vol. 100. (2012), 168–169. A 90-es években Ausztria, Németország, Svájc, Norvégia, Hollandia is hasonló szabályozást fogadott el, majd nem sokkal később Anglia, Finnország, Ausztrália két szövetségi állama, Új-Zéland és Kanada is lebontotta az anonimitás megőrzésének lehetőségét. Ezen országok esetében is elmondható, hogy az anonimitás kizárása után az adományozási hajlandóság csökkent, de később szintén elkezdett visszaállni az eredeti szintre. DENNISON i. m. 9.; Mónica CORREIA – Guilhermina REGO – Rui NUNES: The Right to Be Forgotten versus the Right to Disclosure of Gamete Donors' ID. *Acta Bioethica*, vol. 27., no. 1. (2021) 370.; CAHN (2012) i. m. 420.

⁹¹ Rafal LUKASIEWICZ: The Scope of Donor-Conceived Person's Right to Access Information about the Gamete Donor in Europe – A Comparative Review. *Journal of Politics and Law*, vol. 13., no. 4. (2020), 90–92; C. CALHAZ-JORGE et. al.: Survey on ART and IUI: Legislation, Regulation, Funding and Registries in European Countries. *Human Reproduction Open*, no. 1. (2020) 9. Supplementary Table SII.

(1) A donorról *semmiféle adat* nem igényelhető, vagy a jogi szabályozás nem szól erről. Ez a rendszer érvényesül például Olaszországban, ahol a jogi szabályozás nem ad kifejezett felhatalmazást ezen adatok igénylésére.

(2) A donorra vonatkozó *bizonyos adatok* megismerhetők, de semmiféle személyazonosításra alkalmas adat nem igényelhető. A kivételek közé tartoznak legfőképpen a donor egészségügyi adatai, amelyekre a gyermeknek szüksége lehet genetikailag öröklődő megbetegedések kórlefolyásának tisztázása, állapotfelmérés, betegség megelőzése céljából. E rendszer érvényesül például Magyarországon, valamint Görögországban, Lengyelországban, Észtországban.

(3) A donorra vonatkozó *bizonyos adatok* személyazonosításra alkalmatlan módon megismerhetők, de *szűkkörű kivétel* lehetővé teszi a donor személyének azonosítását is. Ezt a megoldást Spanyolország jogalkotója vezette be, a szűkkörű kivétel itt, ha a gyermek élete vagy egészsége veszélyben van, vagy ha büntetőeljárás során az adatok megismerése szükséges.

(4) A donorra vonatkozó adatok személyazonosításra alkalmatlan módon megismerhetők, a *személyazonosításra alkalmas* adatok a donor döntése alapján tárhatók fel. Például Hollandiában a gyermek kérelmezheti a donor személyazonosításra alkalmas adatainak felfedését is, de ehhez a donornak írásban hozzá kell járulnia, és a kérelem csak akkor tagadható meg, ha ehhez a donornak kifejezetten komoly érdeke fűződik. Azaz a gyermek és a donor érdekét kell összemérni, és csak rendkívüli esetben tagadható meg a személyazonosításra alkalmas adatok kiadása.

(5) Végül az ötödik rendszer, ahol a donorra vonatkozó *bármilyen adat* jogszabályi rendelkezés alapján megismerhető; például Ausztriában vagy Németországban.

Az ötféle rendszer között lehetnek átmenetek, illetve a jogi szabályozás alapján ezek kombinációja is létezik.⁹²

3.3.1. Bizonytalanságok a szabályozásban: Magyarország

Magyarországon a hímvarsejt adományozása és felhasználása a jogszabályi környezetből fakadóan jelenleg kizárólag anonim módon történhet. Ez levezethető az egészségügyi törvény vonatkozó rendelkezéseiből. Tehát konkrétan az egészségügyi szolgáltató által kezelt, a donor nevére és lakcímére vonatkozó adat nem, bármely egyéb adat – személyazonosításra alkalmatlan módon – az így fogant gyermek által megismerhető nagykorúságának elérését követően.⁹³ S e rendelkezésekből az is levezethető, hogy maga az anya előtt is ismeretlen kell maradjon a donor, számára is csupán ugyanezek az adatok szolgáltatathatók ki.

Ezzel a szabályozással hazánk – ellentétben számos európai országgal – az egyesült államokbeli megoldáshoz áll közel, ahol az adományozás gyakran szintén anonim formában történik (ugyanakkor ott lehetőség van a 'privát', nyílt adományozásra is ismert donor által, és a szabályozás is töredékes, ezért az összehasonlítás nehéz.⁹⁴).

Hazánkban a gyermek családi jogállása, az apaság donor hímvarsejt felhasználásakor egyértelműen szabályozott, azt elsőként a házasságon alapuló apasági vélelem dönti el; ha ez

⁹² Uo.; Ld. még Barbara PRELOZNIJAK: Modern Challenges in the Implementation of the Child's Right to Know His Origin. *EU and Comparative Law Issues and Challenges*. Series 4 (2020), 1185.

⁹³ 1997. évi CLIV. törvény az egészségügyről (a továbbiakban: Eütv.) 179. § (1); 172. § (1)-(3). A recipiens megismerheti például a donor hajszínét, szemszínét, testmagasságát, testsúlyát, vércsoportját, nemzetiségét, az adományozás során végzett orvosi vizsgálatait.

⁹⁴ I. Glenn COHEN – Travis G. COAN: Can You Buy Sperm Donor Identification; An Experiment. *Journal of Empirical Legal Studies*, vol. 10., no. 4. (2013) 2.

nem áll fenn, akkor azt a férfit kell apának tekinteni, aki az anyával – különmemű élettársi kapcsolatuk fennállása alatt – asszisztált reprodukciós eljárásban vett részt, és a származás a reprodukciós eljárás következménye.⁹⁵ A Ptk. tehát tiszta helyzetet teremt.⁹⁶

Szólni szükséges arról, hogy a hímvarsejt-adományozás kötelező jellegű anonim rendszere alkotmányjogi-alapjogi kérdést is érinthet. Az anonim donáció előírásával a jogalkotót – mint korábban minden jogalkotót – az a jogpolitikai cél vezérelte, hogy a tradicionális családnak mint kollektív egységnek a védelmét asszisztált reprodukciós eljárást követően is fenntartsa. Ebből fakadóan az egészségügyi törvény szerint a gyermeknek csak ahhoz van joga, hogy a nagykorúságának elérését követően fogamzásának, születésének körülményeit a rendelkezésre bocsátható adatok körére kiterjedő módon megismerje.⁹⁷ Ezek az adatok személyazonosításra alkalmatlanok, tehát a gyermek genetikai szülőjének, a donornak a személyét – például nevét, lakcímét – nem ismerheti meg, még akkor sem, ha egyébként érdeklődne felőle.⁹⁸

A szabályozás alapján azonban adódik a lehetőség az Alkotmánybíróság egy 1991-es határozatában foglaltak átgondolására. (Maga az ügy egy alkotmányjogi panasz nyomán az apasági vélelmekekkel foglalkozott, de az asszisztált reprodukción kívüli kontextusban.) Az Alkotmánybíróság kimondta, hogy alkotmányellenesek azok a szabályok, melyek sértik a gyermeknek családi jogállása, vérségi származása tisztázásával kapcsolatos alkotmányos jogát, mert ezzel elütik a gyermeket attól a legszemélyesebb jogától, hogy vérségi származását kiderítse. Rámutatott a Testület, hogy a vérségi származás kiderítése, mindenkinek a legszemélyesebb joga, amely az általános személyiségi jog körébe tartozik. Az Alkotmánybíróság álláspontja szerint az általános személyiségi jog részét képezi az önazonossághoz és önrendelkezéshez való jog is. Az önazonossághoz és önrendelkezéshez való jog pedig azt is magában foglalja, hogy mindenkinek a legszemélyesebb joga vérségi származását kideríteni, vérségi jogállását kétségbevonni vagy felkutatni.⁹⁹ A gyermek vérségi származása kiderítéséhez való jogának *elvonása* az Alkotmánybíróság jogértelmezése szerint tehát alkotmányellenes.

A határozat alapján analógia vonható az asszisztált reprodukciós eljárások során előírt anonim adományozással. A vérségi származás kiderítéséhez fűződő jogot a törvény nem csupán korlátozza, hanem teljes egészében elvonja. A gyermek individuális alapjogai felőli mérlegelés sem maradhat figyelmen kívül, aki – amennyiben tudomást szerez fogantatásának körülményeiről – felnővén ‘fiktív’ szülőkkkel szembesül, s felmerül az ily módon születő gyermek ‘genetikai identitászavarának’ veszélye.

3.3.2. Megfontoltság a szabályozásban: Németország

A német jogi szabályozás az asszisztált reprodukció, és azon belül az anonimitás kérdése tekintetében viszonylag hosszú és európai szinten is speciális utat járt be. A jogalkotó 1990-ben fogadta el az embrió védelméről szóló törvényt (*Embryonenschutzgesetz*), ami szabályozza az asszisztált reprodukciós technikákat. Alapvető jellemzője, hogy inkább büntetőjogi

⁹⁵ 2013. évi V. törvény a Polgári Törvénykönyvről (a továbbiakban: Ptk.) 4:99. § – 4:100. §.

⁹⁶ Ptk. 4:107. § (3); 4:103. § (5). NAVRATYIL Zoltán: Az apai jogállás egyes kérdései a Ptk.-ban. *Polgári Jog*, 2016/1. 5.

⁹⁷ Eütv. 179. § (1). Fontos megjegyezni – mivel a későbbiek során lesz még róla szó –, hogy ezt a tájékoztatást a gyermek vér szerinti szülője, illetőleg a nagykorúságának elérését közvetlenül megelőzően törvényes képviselőjének minősülő személy jogosult megadni.

⁹⁸ Eütv. 179. § (1)-(2) és 172. §.

⁹⁹ 57/1991. (XI. 8.) AB határozat, IV.4.

szempontból közelít a kérdéshez, az egyes büntetendő cselekményekből indul ki, amelyek alól bizonyos esetekben kivételeket biztosít. A törvényen kívül az asszisztált reprodukció szabályozásában fontos szerepet töltenek be a Szövetségi Orvosi Kamara (*Bundesärztekammer*) irányelvei.¹⁰⁰

A német megoldás érdekessége, hogy a törvény a petesejt adományozását – akkor is, ha teljesen altruisztikus szándékból történik – kifejezetten kizárja. Ennek oka kulturális gyökerekből eredeztethető, jóllehet a hímivarsejt adományozása megengedett. A jogirodalom rámutat, hogy a petesejt adományozásának tilalma tradicionális okokból az ún. megosztott anyaság, tehát a genetikai és a szülőanyai mivolt elkülönülésének kíván gátat szabni.¹⁰¹

A spermadonor igénybevételével született gyermek esetében az apaság sokáig a hagyományos polgári jogi keretbe illeszkedett, ebből fakadóan fel sem merülhetett az anonim módon történő donáció.¹⁰² Németországban korábban soha nem voltak olyan rendelkezések, amelyek kifejezetten az asszisztált reprodukcióra vonatkozóan rendezték volna a családi jogállást, s amelyek – más államokhoz hasonlóan – rögzítették volna, hogy például élettársi kapcsolat esetén az a gyermek apja, aki az anyával az eljárásban részt vett, aki az eljárás lefolytatásához hozzájárult. Csupán annyit mondott a törvény a donor igénybevétele kapcsán, hogy az asszisztált reprodukcióban részt vevő apa – házastárs vagy élettárs – és az anya nem vitathatják az apasági vélelmet. Az apasági vélelmet érintő szabályokban a német jogalkotó a 2010-es évek végén módosításokat hajtott végre, amelyek érintették a BGB-t is, illetve külön jogszabály is született.

Abban viszont nem nyújtott eligazítást jogszabály, hogy honnan szerez a gyermek tudomást fogantatásának körülményeiről, ha a szülők nem árulják el neki. Ha viszont közlik vele, akkor a gyermek elvileg az egészségügyi intézménytől igényelhetette a donor személyazonosításra alkalmas adatait.¹⁰³ Viszont a származás megismerésének sokáig akadályát jelentette, hogy a donor adatait az egészségügyi intézmény tíz évig volt csupán köteles őrizni, így a gyermeknek 18. életéve betöltésekor már nem álltak azok rendelkezésre.

¹⁰⁰ Bundesärztekammer: (Muster-)Richtlinie zur Durchführung der assistierten Reproduktion, Novelle 2006. *Deutsches Ärzteblatt*, 2006/20.; Richtlinie zur Entnahme und Übertragung von menschlichen Keimzellen im Rahmen der assistierten Reproduktion. *Deutsches Ärzteblatt*, 11. 05. 2018.

¹⁰¹ H. HEPP – K. DIEDRICH: Richtlinien zur Durchführung der assistierten Reproduktion des Wissenschaftlichen Beirates der Bundesärztekammer – klinische, ethische und rechtliche Aspekte. In R. FELDERBAUM – K. BÜHLER – H. VAN DER VEN (Hrsg.): *Das deutsche IVF-Register 1996–2006*. Heidelberg, Springer, 2007. 26.

¹⁰² Bürgerliches Gesetzbuch (BGB) § 1592. A BGB szerint három esetkör volt lehetséges az asszisztált reprodukcióra vetítve. Ha az anya házasságban élt a művi megtermékenyítés igénybevételekor, automatikusan az ő férje lett az apa. Ha az anya élettársi viszonyban élt a férfivel, akkor a gyermek születése után neki apai elismerő nyilatkozatot kell tennie ahhoz, hogy jogilag apai státusza legyen, s ez igaz volt akkor is, ha nem donor hímivarsejtet vettek a szülők igénybe. Lehetséges volt továbbá az apaság bírói megállapítása is, amely kizárólag a genetikai származás tényére volt alapozott (függetlenül attól, hogy természetes vagy mesterséges úton fogant-e a gyermek). A korábbi szabályozást támasztotta alá a BVerfG egy 1989-es döntése is, melynek megállapításai Németországban közvetlenül kiterjedtek a hímivarsejt-adományozás anonimitásának tilalmára. A határozatban a német testület kimondta, hogy mindenkinek alapvető joga van genetikai származását megismerni, e jogosultság az emberi méltóságból eredeztethető.¹⁰² Mivel csak a hímivarsejt donációja megengedett német területen, ekkor a donor hozzá kell járuljon ahhoz, hogy adatait később a gyermek megismerheti, s mind a donort, mind a szülőket erről az eshetőségről tájékoztatni kell. Eva Maria K. Rütz: *Heterologe Insemination – Die rechtliche Stellung des Samenspenders*. Berlin, Springer, 2008. 2. Mindez a BGB fent említett korábbi szabályozása alapján azzal járt együtt, hogy a gyermek jogosult volt megtámadni az apaság vélelmét is – a tudomásszerzéstől, illetve 18. életéve betöltésétől számított két éves határidőn belül –, hiszen az apaság a törvény szerint házasság, apasági elismerő nyilatkozat vagy bírósági megállapítás alapján állhatott fenn. Ha pedig az apaság vélelme sikeresen megdőlt, a gyermek kérhetette annak megállapítását, hogy a donor jogilag az apja.

¹⁰³ RÜTZ i. m. 158.

A jogszabályi környezet azonban megváltozott a származás kiderítéséhez fűződő jog javára. Ennek egyik állomása volt, hogy a donor adatainak megőrzésére vonatkozó tíz éves határidőt 2007-ben módosította a jogalkotó harminc évre,¹⁰⁴ majd 2017-ben százötven évre.¹⁰⁵ A jogalkotó a gyermek genetikai származásához fűződő érdekét a donor anonimitáshoz kapcsolódó érdeke fölé helyezte. Ezzel tehát nem csupán az elvi lehetőség adott a donor személyazonosságának megismerésére, hanem az adatok őrzésére vonatkozó előírással annak gyakorlati lehetősége is. A BGB módosítása tovább árnyalja a képet. Az asszisztált reprodukcióra vetítve a módosítás azt jelenti, hogy a gyermek az apasági vélelem megtámadásán kívül – határidő nélkül – kérheti a bíróságtól a származásának megállapítását genetikai vizsgálat alapján, s e vizsgálat tülésére a vélelmezett apát kötelezni lehet. E jogintézmény érdekessége, hogy kizárólag személyiségi jogokra helyezi a hangsúlyt, s jogkövetkezménye nincsen, tehát a fennálló apasági vélelmet nem érinti.¹⁰⁶ 2018-tól pedig a BGB már kifejezetten kizárja, hogy a donor férfival szemben megállapítható legyen az apaság, és a törvény szerint apa (illetve anya) sem támadhatja meg a fennálló apasági vélelmet, ha az asszisztált reprodukciós eljáráshoz a törvény szerinti apa hozzájárult.¹⁰⁷

A folyamat részeként továbbá 2017-ben a német jogalkotó elfogadott egy törvényt a hímivar-sejt-donorok állami nyilvántartásáról,¹⁰⁸ amelynek kifejezett célja, hogy a gyermek a származását pontosan megismerhesse, kideríthesse. A gyermek 16. életévének betöltését követően igényelhet adatot a törvény által nevesített állami szervtől (*Deutschen Institut für Medizinische Dokumentation und Information*), ezen életkor betöltése előtt pedig a szülő mint törvényes képviselő teheti meg. (A törvény hatályba lépése előtti adományozás esetén az adott egészségügyi intézmény köteles adatot szolgáltatni.) Fontos ugyanakkor hangsúlyozni, hogy a jogszabályi változásoknak nincs visszaható hatályuk, azaz azok 2018-tól érvényesülnek.

Érdekesség ugyanakkor, hogy a szövetségi *Bundesgerichtshof* (BGH) egy 2015-ben hozott döntése kizárja, hogy a donorra vonatkozó bármiféle információhoz való hozzáférést a gyermek életkorától tegyék függővé, tehát életkortól függetlenül bármikor igényelheti a gyermek (vagy törvényes képviselője) a donor személyazonosságának megismerését is.¹⁰⁹

Ahogy azt is meg kell említeni, hogy a jogszabály az államilag szabályozott, egészségügyi intézmény közreműködésével történő asszisztált reprodukcióra vonatkozik, a 'privát', ismert adományozásra nem. Ezekben az esetekben a donorral szemben továbbra is megállapítható az apaság akkor is, ha a férfi nem akarja, de akkor is, ha szeretne jogilag apává válni, és az apai státusz nincs betöltve.¹¹⁰

¹⁰⁴ Transplantationsgesetz § 15 Abs. 2.

¹⁰⁵ Gesetz zur Errichtung eines Samenspenderregisters und zur Regelung der Auskunftserteilung über den Spender nach heterologer Verwendung von Samen (Samenspenderregistergesetz – SaRegG) § 8.

¹⁰⁶ BGB § 1598a. Eredetileg azon elképzelés állt a módosítás mögött, hogy egyes férfiak ugyan nem kívánják vitatni apai mivoltukat, de biztosak szeretnének lenni a gyermek származását illetően. Tobias HELMS: Familienrechtliche Grundlagen. In Gunnar DUTTGE et al. (Hg.): *Heterologe Insemination: Aktuelle Lage und Reformbedarf aus interdisziplinärer Perspektive*. Göttingen, Universitätsverlag, 2010. 44.

¹⁰⁷ BGB § 1600d (4).

¹⁰⁸ A fent említett Gesetz zur Errichtung eines Samenspenderregisters und zur Regelung der Auskunftserteilung über den Spender nach heterologer Verwendung von Samen (Samenspenderregistergesetz – SaRegG).

¹⁰⁹ XII ZR 201/13, BGH, Urteil vom 28. January 2015.

¹¹⁰ Egészségügyi szolgáltatáson kívüli donációra kerülhet sor leggyakrabban azonos nemű, lesbikus párok esetében, tekintettel arra, hogy Németországban 2017-ben elismerték az azonos neműek házasságát. A BGB említett szabálya viszont „férfi”-t nevesít apaként, tehát lesbikus párok esetében a törvény nem alkalmazható. Julie L. SAUER: Competing Interests and Gamete Donation: The Case For Anonymity. *Seton Hall Law Review*, vol. 39., no. 3. (2009), 124.

Érdeemes megfigyelni az anonimitással összefüggő apai státusz kizárásával egyidejűleg annak inverz jelenségét is, amikor a férfi apai státuszt kíván nyerni valamilyen módon. Az Európai Emberi Jogi Bíróság 2011-ben az *Anayo v. Germany* ügyben¹¹¹ – amelyben nem hímvarsejt adományozásáról és donoranonimitásról, hanem házasságon kívül született gyermekről volt szó – a testület kimondta, hogy a biológiai apát nem lehet teljes mértékben elzárni attól, hogy szerepet játsszon a gyermek életében, ugyanakkor ez nem jelenti egyúttal azt, hogy a biológiai apa jogilag is törvényes apává válhat. A német jogalkotó beiktatott egy rendelkezést a BGB-be, mely alapján a biológiai apa kérhet tájékoztatást, igényelhet információkat a gyermekről, és akár kapcsolatot is tarthat vele, ha ez a gyermek érdekét szolgálja.¹¹² Ezzel bizonyos mértékben a német jogalkotó ‘megkettőzte’ az apaságot, egyfelől létezik egy törvényes apa, jogokkal és kötelezettségekkel, másfelől pedig egy jogokkal felruházott apa, kötelezettségek nélkül.¹¹³ E lehetőség azonban csak a biológiai apát illeti meg.¹¹⁴

3.3.3. Teljesség a szabályozásban: Anglia

Az angol szabályozás lényegi jellegzetessége, hogy pontos és részletes szabályokkal rendezte és rendezi az asszisztált reprodukciós eljárásokat, így azon belül az apaság és az anonimitás kérdéseit.

1990-ben Angliában napvilágot látott egy igen átfogó törvényi szabályozás, a *Human Fertilisation and Embryology Act* (HFE Act),¹¹⁵ amely 2008-ban átfogó módosításon esett át.¹¹⁶ Az 1990-es törvény létrehozta az ún. Humán Fertilizációs és Embriológiai Hatóságot (*Human Fertilisation and Embryology Authority*), amely egy központi, független, centralizált állami szervként fejt ki tevékenységét. Maga a törvény egy keretjogszabály, rendelkezésinek részletes lebontását a Hatóság által folyamatosan frissített ún. Gyakorlati Kézikönyvben (*Code of Practice*) találjuk meg.¹¹⁷

Tekintettel arra, hogy angol területen lehetséges az ivarsejtek adományozása, a törvény nem hagy kétséget a szülői jogállás felől, szabályozza az anyai, illetve az apai státuszt, amelynek során egyértelműen kizárja a donor szülői jogállásának megállapítását. Donor hímvarsejt igénybevétele esetén – a hagyományos keretek között – apának azt a férfit kell tekinteni, aki az ivarsejt vagy az embrió beültetésekor az anyával házasságban élt, s az eljáráshoz hozzájárult,

¹¹¹ *Anayo v. Germany*, no. 20578/07., 2010. december 21-i ítélet.

¹¹² BGB § 1686a.

¹¹³ Anne SANDERS: Multiple Parenthood: Towards a New Concept of Parenthood in German Family Law. In Harry WILLEKENS – Kirsten SCHEIWE – Theresa RICHARZ – Eva SCHUMANN (eds.): *Motherhood and the Law*. Göttingen, Universitätsverlag Göttingen, 2019. 122.

¹¹⁴ A 2018-as *Sillau v. France* (no. 45728/17.) és a *Gauvin–Fournis v. France* (no. 21424/16.) ügyekben a kérelmezők asszisztált reprodukciós eljárás során születtek donor ivarsejt igénybevételével. Mindkét esetben a szülők elmondták a kérelmezőknek születésük körülményeit, akik megpróbálták adatokat szerezni a donorról. Mivel Franciaországban az ivarsejt adományozás anonim, e kísérletük kudarcba fulladt. A francia jogalkotó beillesztett egy módosítást a jogi szabályozásba, miszerint a gyermek a 18. életévének betöltését követően megismerheti a donor személyazonosságát, de ehhez a donor hozzájárulása is kell. Azaz, ha a donor nem járul hozzá, akkor az adományozás továbbra is anonim.

¹¹⁵ *Human Fertilisation and Embryology Act 1990* (c. 37), (a továbbiakban: HFE Act 1990).

¹¹⁶ *Human Fertilisation and Embryology Act 2008* (c. 22), (a továbbiakban HFE Act 2008). Megjegyzendő, hogy a törvény a 2008-as átfogó módosítása nyomán nem jelenik meg egységes szerkezetben, a kettő együttesen olvasandó.

¹¹⁷ *Human Fertilisation and Embryology Authority: Code of Practice* (9th edition), 2024. <https://portal.hfea.gov.uk/media/yrkn55xa/2024-10-01-hfea-code-of-practice-v9-4.pdf> (a továbbiakban: Code of Practice)

illetve a rendelkezések lényege szerint – ha az anya nem élt házasságban –, aki az anyával az eljárásban részt vett.¹¹⁸

Az anonimitás tekintetében az angol jogi szabályozás már 2005-ben kezdte el lebontani a donor személyazonosságának kiderítésére vonatkozó korlátokat. A törvény koncepciója részben a donor ivarsejt felhasználásával fogant gyermek életkora szerint ad szabályokat:

A gyermek 16. életévének betöltése után tájékoztatást kérhet a Humán Fertilizációs és Embriológiai Hatóságtól – személyazonosításra alkalmatlan módon – a donor minden rendelkezésre álló adata vonatkozásában, s arról is, hogy az adott donortól még mennyi személy származik, mi a nemük, mi a születési évük. Fontos azonban, hogy a Hatóság meg kell tagadja a megkeresés teljesítését, ha a körülményekből arra következtet, hogy az adatszolgáltatás nyomán a kérelmező beazonosítaná a donort, vagy a tőle származó más személyeket. A donor személyazonosításra alkalmas adatai csak a donor előzetes hozzájárulásával adhatók ki.

A donor ivarsejtből fogant személy továbbá tájékoztatást kérhet a Hatóságtól, hogy egy másik személlyel rokoni kapcsolatban áll-e. Erre akkor van lehetőség, ha a kérelmező házasságot, élettársi viszonyt, vagy egyéb intim, szexuális kapcsolatot kíván kialakítani valakivel, s így elkerülhető a nem kívánt vérfertőző jellegű érintkezés kialakulása.

A donor is kérhet tájékoztatást a Hatóságtól, hogy mennyi azon gyermekek száma, akik biológiailag tőle származnak, mi a nemük és születési évük. Itt szintén feltétel, hogy az információ alapján a donor nem azonosíthatja be a tőle származó személyeket, e lehetőség fennállása esetén a Hatóság megtagadja a kérelem teljesítését.

Ezen kívül a Hatóság egy önkéntes nyilvántartást vezet (*Donor Sibling Link*) olyan személyek számára, akik kifejezetten érdeklődnek genetikai rokoni kapcsolataik iránt, viszont kizárólag csak ők ismerhetik meg egymást, más személyeket – akik nem léptek be a nyilvántartásba, így nem áll szándékukban a genetikai kapcsolatok kutatása – nem deríthetnek fel.¹¹⁹

Ezekon kívül igen lényeges változás, hogy a 2005 áprilisa után fogant gyermek a 18. életéve betöltése után a donor személyazonosságának feltárását is kérheti a Hatóságtól, továbbá 2005 előtti adományozás esetén utóbb dönthet úgy a donor is visszamenőlegesen, hogy személyazonossága felfedhető.¹²⁰

Kialakultak Angliában is az államilag szabályozott szektoron kívül 'privát' online adományozási lehetőségek, ahol a donációt vállaló férfiak közvetlenül megismerhetik a recipienst, és egészségügyi szolgáltatót az eljáráshoz a felek nem vesznek igénybe. Ezáltal a 'privát' donorok Angliában is jobban ellenőrzésük vagy befolyásuk alatt tarthatják, hogy kinek adományoznak ivarsejtet, ellentétben az államilag szabályozott szektorban, ahol ezt az adományozáskor nem tehetik meg.¹²¹ Ezek az internetes oldalak legálisan működhetnek, ugyanakkor 'szürke zónának' minősülnek, mert az interneten keresztül történő adományozás

¹¹⁸ HFE Act 1990 sec. 27–28. Ezek azonban főszabályok, amelyek alól bizonyos esetekben kivételek vannak. Anglia jogi szabályozása ugyanis kifejezetten megengedi az azonos nemű személyek házasságát (illetve élettársi kapcsolatát). A törvény értelmében nők házastársi kapcsolata vagy élettársi kapcsolata esetén – amikor szükségképpen donor hímivarsejt igénybevétele válik szükségessé – a jog a szülőanya mellett automatikusan a partnert – házastársat vagy élettársat – tekinti másik szülőnek, amennyiben ő az eljárás lefolytatásába belegeyezett. HFE Act 2008 sec. 42–44. Férfi partnerek esetében 2009-től Angliában elérhető a pótanya igénybevételével történő gyermekvállalás, s ekkor szintén a fentiekhez hasonló szabályok érvényesülnek, azaz lényegét tekintve a gyermeknek mindkét férfi partner a szülője lesz. HFE Act 2008 sec. 54 (2) (b).

¹¹⁹ HFE Act 1990 sec. 31 (31ZA), (31ZB), (31ZD), (31ZF)

¹²⁰ Statutory Instrument 2004. No. 1511: The Human Fertilisation and Embryology Authority (Disclosure of Donor Information) Regulations 2004.

¹²¹ S. GRAHAM – T. FREEMAN – V. JADVA: A Comparison of the Characteristics, Motivations, Preferences And Expectations of Men Donating Sperm Online or Through a Sperm Bank. *Human Reproduction*, vol. 34., no. 11. (2019), 2209.

esetén a donornak nem kell megfelelnie a Hatóság által szabott feltételeknek, így például életkor vagy ‘donordíj’ stb. szempontjából sem, mert a jogszabály hatálya kizárólag az engedéllyel rendelkező egészségügyi szolgáltatók által végzett asszisztált reprodukciós eljárásokra terjed ki.¹²²

Az államilag szabályozott szektorban a Hatóság által ellenőrzött donáció esetén a jogszabály kizárja, hogy bármilyen joga vagy kötelezettsége legyen a donornak a gyermekkel szemben, viszont ez nem valósul meg az internetes oldalak igénybevételével való ‘privát’ adományozás esetén. Ebből következik, hogy utóbbi esetben – egyéb feltételek mellett – akár jogilag is apává válhat a donációt vállaló férfi, és ez alól a recipienssel való ellenkező megállapodás sem mentesítheti.

3.3.4. A szabályozatlanság veszélyei: Egyesült Államok

Becslések szerint évente 30-60 ezer gyermek születik donor ivarsejtből – petesejtből és hímivarsejtből összesen – az Egyesült Államokban.¹²³ Pontos számot nem lehet mondani tekintettel arra, hogy az egészségügyi szolgáltatóknak nincsen ezzel kapcsolatos jelentéstételi kötelezettségük sem szövetségi, sem tagállami szinten. E születések esetében a donor személye általában rejtve marad, az adományozás javarészt anonim formában történik.¹²⁴

Az Egyesült Államokban szövetségi és tagállami szinten is az asszisztált reprodukciós eljárások szabályozása nem teljeskörű, vannak ugyan tagállami jogszabályok,¹²⁵ de a gazdaság, a piac az átfogó szabályozás hiányát kényszeríti ki, évente hozzávetőlegesen 3-4 milliárd dolláros forgalmat produkál az asszisztált reprodukció ‘iparága’. A donor ‘eladni’ szeretne, a recipiens ‘venni’, az egészségügyi szolgáltató pedig profitra szert tenni. A szabályozatlanság fenntartása ezen érdekeket szolgálja.¹²⁶ A folyamatban részt vevő szolgáltatók – például klinikák, spermabankok – piaci szereplők, nem vesznek igénybe tagállami vagy szövetségi pénzügyi forrásokat sem, így tevékenységüknek szövetségi vagy tagállami szinten való szabályozása ebből a szempontból is igen nehézkes.¹²⁷ A gyermek identitása felől vizsgálva mindez nem problémamentes.

Átfogó szabályozás hiányában az asszisztált reprodukciós eljárásban valamilyen módon részt vevő intézmények alakítják ki saját eljárásrendjüket,¹²⁸ amelyek mellett bizonyos szervezetek – például az *American Society of Reproductive Medicine* – fogalmaznak meg különböző ajánlásokat, de ezek egyike sem bír jogi kötelező erővel.¹²⁹

¹²² Lydia BRACKEN: *Same-Sex Parenting and the Best Interests Principle*. Cambridge, Cambridge University Press, 2020. 151.

¹²³ MARON i. m. 2119.; CAHN (2012) i. m. 375.

¹²⁴ SMITH i. m. 371–372.

¹²⁵ Egyedül New York állam folytat egyfajta monitoring eljárást az asszisztált reprodukcióban közreműködő intézmények tekintetében, ezzel a legszigorúbb tagállamnak számít. Katina MERINO: Connecticut's Dilemma: Consumer DNA Testing, Sperm Donor Anonymity, and Public Health. *Quinnipiac Health Law Journal*, vol. 24., no. 4. (2021), 559.

¹²⁶ Uo. 551.

¹²⁷ Aliya SHAIN: A Veil of Anonymity: Preserving Anonymous Sperm Donation While Affording Children Access to Donor Identifying Information. *Cuny Law Review*, vol. 19., no. 2. (2016), 325.

¹²⁸ Nofar Yakovi GAN-OR: Reproductive Dreams and Nightmares: Sperm Donation in the Age of at-Home Genetic Testing. *Loyola University Chicago Law Journal*, vol. 51., no. 3. (2020), 797.

¹²⁹ Jelenleg szövetségi szinten az asszisztált reprodukciót érintően adott a Code of Federal Regulations rendelkezése, ami a szövetségi szintű Food and Drug Administration (‘Élelmiszer- és Gyógyszerbiztonsági Hivatal’) hatáskörét nevesíti, de csak igen korlátozott formában. Az ivarsejtek tárolását és felhasználását végző intézmények kötelesek az FDA által rögzített szabályokat betartani. Ennek során a szövetségi ellenőrzés kiterjed

A családi jogállás tekintetében szövetségi szinten létezik egy mintatörvény, a többször módosított *Uniform Parentage Act* (UPA),¹³⁰ amelynek elfogadásával a tagállamok élhetnek, azonban ez is meglehetősen szűkszavú, s elfogadása esetén a tagállamoknak szabadságukban áll csupán egy-egy részletet átvenni belőle, vagy a szövegben változtatásokat végezni. Az UPA csupán néhány szakaszban érinti az asszisztált reprodukciót. Rendezi a szülői státusz kérdését donor ivarsejtek felhasználása esetén, kizárva a donor szülői státuszba kerülését, világossá teszi, hogy a donornak semmiféle joga és kötelezettsége nincsen a gyermek vonatkozásában.¹³¹ A törvény 2017-es módosítása beiktatott egy új rendelkezést, amely lehetővé teszi a donor adatainak megismerését a gyermek számára, beleértve a donor személyazonosságának felfedését is, ez utóbbihoz azonban a donor előzetes hozzájárulása szükséges.

A törvény kifejezetten nem rendezi az azonos nemű párok esetén a szülői státuszt, ahogy a 'privát' adományozás és megtermékenyítés során született gyermek helyzetét sem.¹³²

Vannak olyan tagállamok – jóllehet ezek az államok vannak kisebbségben –, amelyek részben átvették ezt a mintajogszabályt, de az anonimitást érintően konkrétan csak két olyan tagállam van (Washington és Kalifornia állam), amelyik lehetővé teszi a donor személyazonosságának megismerését, azonban a donor az előzetesen tett beleegyező nyilatkozatát – az UPA által javasolt móddal ellentétben – utóbb visszavonhatja.¹³³ A döntés jogosultsága tehát ez esetben is kizárólag a donort illeti meg.¹³⁴ Ugyanakkor léteznek olyan tagállamok, amelyek egyáltalán nem rendezik az apai státuszt ilyen esetekben, nem adnak szabályozást az asszisztált reprodukciós eljárások terén a házasságon kívül született gyermekekre vonatkozóan, az azonos nemű vagy egyedülálló szülőség tekintetében, az orvosi eljáráson kívül történő – 'privát' – 'művi' megtermékenyítés vonatkozásában, valamint az anonimitás kérdésében.¹³⁵

Hozzá tartozik ehhez, hogy a SCOTUS soha nem mondta ki, hogy egy gyermeket megilleti a biológiai-genetikai önazonosság felderítésének a joga, csupán a családi kapcsolatokra tekintettel foglalkozott ezzel. Korai döntésekben a SCOTUS elismerte a széles körű családi autonómiát a szülői felügyelettel, gyermekneveléssel kapcsolatban, viszont hangsúlyozta azt is, hogy a családi élet sérthetlenségének elve háttérbe kell szoruljon adott esetben az állami beavatkozással (jogi szabályozással) szemben, ha a gyermek érdeke, jóléte veszélyben van.¹³⁶ A kereskedelmi, piaci szemlélet elterjedésével az Egyesült Államokban működő asszisztált reprodukciós eljárást végző intézmények, annak érdekében, hogy vonzóvá tegyék a szolgáltatást a leendő szülők számára, egyre több adatot osztanak meg honlapjukon a donorról mind külső, mind belső tulajdonságait illetően, sok esetben gyermekkori fénykép is szerepel róla. A leendő szülők, ha magát a személyt nem is akarják megismerni, de ismerni akarják a génjeit, és tudni akarnak minden lényeges vagy annak tűnő információt róla.¹³⁷ Ide tartozik

a klinikai szolgáltatásokra, gyógyszerekre, eszközök használatára; továbbá az intézmények regisztrációjára; az ivarsejtekkel kapcsolatos biztonságos eljárásra és szűrésre; valamint a megtévesztő hirdetések tilalmára. Code of Federal Regulations, tit. 21, part 1271.

¹³⁰ Uniform Parentage Act, Article 7, Article 9.

¹³¹ Naomi CAHN: *The New Kinship: Constructing Donor-Conceived Families*. New York, New York University Press, 2013. 94.

¹³² Uo. 95

¹³³ Washington Revised Code §§ 26.26.A.800–825.; California Health & Safety Code § 1644.3.

¹³⁴ CAHN (2014) i. m. 1096.

¹³⁵ CAHN (2013) i. m. 96.

¹³⁶ I. Glenn COHEN: Regulating Reproduction: The Problem with Best Interests. *Minnesota Law Review*, vol. 96., no. 2. (2011), 436.; SMITH i. m. 375–376.

¹³⁷ Naomi CAHN: *Test Tube Families*. New York, New York University Press, 2009. 219.; Ld. pl. <https://www.xytext.com/>

például az iskolai végzettség, a hobbi, a felmenők származása, kézírás, hangminta, kedvenc étel-ital-háziállat, illetve akár, hogy például melyik filmsztárra, sportolóra, egyéb celebritásra hasonlít.¹³⁸ Nem túlzás azt állítani, hogy egy részletes ‘termékinformációt’ adnak a szolgáltatók, amely alapján a leendő recipiens az interneten keresztül – online szerződéskötés keretében – megvásárolhatja a számára megfelelő donor ivarsejtjeit.¹³⁹

Hangsúlyozandó, hogy ‘*direct-to-consumer*’ online DNS tesztek napjainkban már nem csupán e ‘rejtett’ generációra korlátozódnak, hanem a következő generációkra is, egész családok egészségügyi és származási – ha tetszik identitásbeli – történetére.¹⁴⁰ A kíváncsiság pedig nem feltétlenül jár együtt jogi következményekkel: a L. F. v. Breit (2013) ügyben egy tagállami bíróság úgy vélte, hogy a gyermek a szabadságának egy részét veszítené el, ha meg lenne fosztva attól, hogy biológiai felmenőjét (a donort) megismerje, pusztán azért, mert asszisztált reprodukció útján született.¹⁴¹ Az Egyesült Államokban sem mindig arról van szó, hogy a gyermek jogilag apai státuszba kívánja kényszeríteni a donor férfit, csupán tudásra kíván szert tenni, tisztában akar lenni azzal, hogy honnan, kitől vagy kiktől származik biológiailag.

3.4. Az ún. ‘homemade’ inszemináció és következményei

Ahogy korábban a donorok kategorizálásánál szó volt róla, léteznek ún. ‘privát’ donorok is, akik nem egészségügyi szolgáltatón keresztül adományoznak hímivarsejtet, hanem például erre a célra létrehozott saját honlapon népszerűsítik szolgáltatásaikat,¹⁴² vagy egész egyszerűen személyesen ismerik a gyermeket vállalni kívánó anyát, szülőket. Mivel ilyen esetekben a donáció és maga az anyatesten belüli megtermékenyítés is az államilag szabályozott szektoron, egészségügyi intézményen kívül, orvosi közreműködés nélkül történik, ezért az angol nyelvű szakirodalmi terminológiát használva hívhatjuk ezt a jelenséget ‘*homemade*’, ‘házi’ anyatesten belüli ‘művi’ megtermékenyítésnek.

A ‘privát’ adományozás előnyeként tartják számon egyrészt, hogy maga a testen belüli megtermékenyítés így jóval olcsóbb, mintha egészségügyi intézmény bevonásával kerülne sor arra. Másrészt ez az eljárás nem támaszt feltételeket a recipiens számára például szexuális orientáció vagy családi állapot, korhatár tekintetében, amelyet bizonyos országok, vagy egyesült államokbeli tagállamok tesznek, valamint az esetlegesen a donor számára fizetendő ellenérték is minden tekintetben a felek megállapodására van bízva. Ha a férfi a lehetséges költségeinek megtérítésén túl ellenérték fizetéséhez köti a donációt, akkor e tekintetben a bérnyaság jelenségével párhuzamot vonva egyfajta ‘bérnyaságról’ beszélhetünk.¹⁴³

¹³⁸ GILL i. m. 1722.

¹³⁹ Megjegyzendő még ezzel összefüggésben, hogy Amerikában nincs felső határa a donor számára fizetendő kompenzációnak. Azt vagy az egészségügyi szolgáltató határozza meg (vagy ‘privát’ adományozás esetén maga a donor). Az amonimitás kötelező jellegű feloldása nyilvánvalóan a kompenzáció összegének az emelkedésével is járhat, azaz tulajdonképpen ‘megvásárolható’ lenne a donor identitásának megismerése is, amelynek pénzügyi hatása minden bizonnyal a recipiens szülőkre lenne áthárítva az egészségügyi szolgáltató által. COHEN – COAN i. m. 28.

¹⁴⁰ MARON i. m. 2120.

¹⁴¹ L.F. v. Breit, 736 S.E.2d 711, 723 (Va. 2013).

¹⁴² GILL i. m. 1717.

¹⁴³ Kissé hasonlít az eljárás a Tárkány Szűcs Ernő által ‘nemzótársnak’ hívott személy bevonásához.” TÁRKÁNY Szűcs Ernő: *Magyar jogi népszokások*. Budapest, Akadémiai Kiadó, 2003. 142.

A felek a folyamatot mindvégig kontrollálni tudják, a recipiens szabadabban választhat donort, és a donornak is lehetősége van megválasztani a recipiens személyét, amelyekre jogszabályi és klinikai körülmények között nem, vagy nem teljes körűen kerülhetne sor.¹⁴⁴

Hátránya viszont, hogy a 'privát' adományozás során a hímivarsejtet nem vetik alá semmilyen szűrővizsgálatnak – bár a felek megállapodhatnak ebben is –, ellentétben az egészségügyi ellátórendszerben történő donációval.¹⁴⁵

Természetesen ilyen esetekben az anonimitás kizárt, a recipiens ismeri a donor személyét, az más kérdés, hogy a későbbiekben feltárja-e a gyermek előtt ezt a körülményt, de mivel a 'privát' adományozást leggyakrabban egyedülálló nők, vagy azonos nemű párok veszik igénybe, így a gyermek számára is nyitott kérdés lesz, hogy kitől származik.

Ami a jogi következményeket illeti, az egyik leginkább vitatható kérdés, az a *szülői státusz*, a jogi apaság. A jogi keretek között történő asszisztált reprodukció során a jogszabályok általában egyértelműen kizárják a hímivarsejtet adományozó férfival szemben az apaság megállapítását, azaz ezt sem a donor férfi, sem az anya, sem a gyermek nem kérheti a bíróságtól. Ha viszont 'privát' adományozás történik, a szülői státusz tekintetében a hagyományos szabályok lennének elvileg az irányadók,¹⁴⁶ azaz az egészségügyi intézményen kívül történő anyatesten belüli művi megtermékenyítés maga után vonhatja a biológiai származás alapján a donor férfi apai státuszba kerülését egyéb feltételek fennállása esetén (például, ha az anya nem él házasságban).¹⁴⁷ Ez azonban hangsúlyozottan elvileg van csak így, mivel egyéb jogszabályi és nem jogi szempontokat is figyelembe lehet és kell venni, s ezeknek a szempontoknak a számba vételével az egyesült államokbeli bírói gyakorlat kezdett el behatóan foglalkozni.

Nem fér kétség hozzá, hogy 'privát' adományozás esetén a donor férfi és a recipiens között megállapodás, szerződés jön létre szóban vagy írásban. Azonban kiterjedhet-e ez a megállapodás a szülői státuszra is? Érvényesen köthetnek-e a felek ilyen szerződést? Mi történjen, ha utóbb a férfi jogilag is a gyermek apja kíván lenni, noha a szerződésben ezt kizárták? Vagy esetleg az anya gondolja meg magát, és kezdeményezni kívánja a donor férfival szemben az apaság jogi megállapítását. Vagy a gyermek – valamilyen módon – tudomást szerez fogantatásának körülményeiről, és ő kívánja kezdeményezni ugyanezt. Meg lehet-e állapítani jogilag az apaságot a férfival szemben bármelyik fél kérésére, ha a felek annak ellenkezőjében állapodtak meg? S ezek a kérdések gyakran annak következményeként merülnek fel, hogy az e területre vonatkozó jogszabályok hatálya az egészségügyi intézmény közreműködésével történő reprodukciós eljárásokra terjednek ki.

3.5. Az egyesült államokbeli joggyakorlat sokszínűsége

A 'privát' (online) adományozás és az apaság megállapítása tekintetében a leginkább változatos gyakorlati szempontokat és kihívásokat az Egyesült Államok bírósági ügyei adják.¹⁴⁸ Ezek időben is széles spektrumot ölelnek fel, szemléltetésül álljon itt néhány azzal, hogy az eseteket

¹⁴⁴ An RAVELINGIEN – Veerle PROVOOST – Guido PENNING: Creating a Family Through Connection Websites and Events: Ethical and Social Issues. *Reproductive BioMedicine Online*, vol. 33., no. 4. (2016), 524.

¹⁴⁵ Theresa GLENNON: Legal regulation of family creation through gamete donation. Access, identity and parentage. In Susan GOLOMBOK et al. (eds.): *Regulating Reproductive Donation*. Cambridge, Cambridge University Press, 2016. 61.

¹⁴⁶ Uo. 525.

¹⁴⁷ CAHN (2012) i. m. 387.

¹⁴⁸ Vö. Isabel CÔTE et. al.: Using online platforms to offer or seek sperm donation: Asystematised narrative review of donor and recipient experiences. *Human Fertility*, Vol. 28., No. 1. (2025). 13.

hangsúlyozottan tagállami felsőbbbíróságok bírálják el, a SCOTUS vonakodik az ilyen ügyekben való döntéstől.¹⁴⁹

Egy 1986-os ügyben, a *Jhordan C. v. Mary K.* esetben egy férfi hímvarsejtet adományozott egy női ismerősének. A nő a megtermékenyítést az otthonában végezte el, de a tagállami jogszabály kizárólag engedéllyel rendelkező egészségügyi intézmény, és orvos számára tette lehetővé az anyatesten belüli megtermékenyítés lefolytatását, és a jogszabály alkalmazási köre – miszerint a donor nem válhat jogilag apává – kizárólag erre az esetkörre terjedt ki. A felek között a szülői státusz kérdésében nem volt megállapodás, s az anya nem volt házas sem, így a bíróság biológiai alapon apai státuszt ítelt meg a férfi számára.¹⁵⁰

1989-ben az *In re R. C.* ügyben szintén a ‘privát’ adományozással kapcsolatban merült fel, hogy a tagállami jogszabály, vagy a felek megállapodása az irányadó-e, mivel a tagállami jogszabály nem vonatkozott a nem anonim módon történő ‘privát’ adományozásra. Az anya ismerte a donort, és az adományozáskor meg is állapodtak abban, hogy a férfi lesz az apja jogilag is a gyermeknek, de az anya később meggondolta magát. A tagállami legfelsőbb bíróság a felek közötti megállapodást érvényesnek és kikényszeríthetőnek ismerte el, de tekintettel volt a körülményekre is, mivel a férfi szociális tekintetben is szülői-apai jellegű kapcsolatot alakított ki gyermekkel.¹⁵¹

A *Thomas S. v. Robin Y.* esetben – 1994-ben – a bíróság szintén apai státuszt adott az anya által ismert donor férfinak. Az ügyben egy leszbikus nő kérte meg homoszexuális ismerősét az adományozásra, aki később az anya akaratával ellentétben a gyermek jogi apjává is kívánt válni. Itt a bíróság diszkriminatívna találta, hogy míg az anya szülő-gyermek kapcsolatot ápolhat a gyermekkel, addig a donor férfi nem, noha kapcsolatot tartott a vele folyamatosan.¹⁵²

Más szempontból közelítette meg a kérdést a bíróság a *McIntyre v. Crouch* ügyben 1989-ben. A férfi kifejezetten úgy adott ivarsejtet, és állapodott meg egy leszbikus párral, hogy kapcsolatot tarthat a gyermekkel. A tagállami jogszabály ugyan a donor apaságát egyértelműen kizárta, de ezt a bíróság alkotmányellenesnek – a 14. alkotmánykiegészítésbe ütközőnek – ítélte meg. A bíróság szerint ebben az esetben a jogszabály megfosztaná a férfit az apai jogoktól, aki a megállapodásban foglaltakra tekintettel adott ivarsejtet.¹⁵³

De olyan eset is történt 1994-ben a *Matter of Marriage of Leckie and Voorhies* ügyben, amelyben egy férfi vállalta, hogy szintén ‘privát’ módon ivarsejtet adományoz egy párnak. A felek abban állapodtak meg, hogy a férfinak semmiféle jogosultsága nem lesz a gyermekkel kapcsolatban, azonban a gyermek három éves koráig mégis kapcsolatot tarthatott vele, majd mikor e kapcsolatot a szülők fel akarták számolni, a donor pert indított az apai jogállás megállapítása iránt. Az esetben a tagállami fellebbviteli bíróság kimondta, hogy a gyermek születése után a férfi gyermekhez való viszonya, a vele való kapcsolata nem teszi önmagában érvénytelenné az eredeti megállapodásukat a feleknek, amelyben a kapcsolattartást kizárták.¹⁵⁴

¹⁴⁹ Egyetlen eset emelhető ki 2017-ből – amely szorosan nem kapcsolódik a témához –, de amelyben azonos nemű leszbikus pár vállalt gyermeket asszisztált reprodukció útján, viszont a tagállam megtagadta a szülőanya párjának anyakönyvi bejegyzését. Ezt a Supreme Court diszkriminatívna és alkotmányellenesnek találta. *Pavan v. Smith*, 137 S. Ct. 2075 (2017).

¹⁵⁰ *Jhordan C. v. Mary K.*, 179 Cal. App. 3d 386, 397 (1986).

¹⁵¹ *In re R.C.*, 775 P.2d 27, 35 (Colo. 1989). Hasonló történt 1994-ben a *C.O. v. W.S.* ügyben is, 639 N.E.2d 523 (Ohio Ct. Com. Pl. 1994).

¹⁵² *Thomas S. v. Robin Y.*, 618 N.Y.S.2d 356, 362 (App. Div. 1994).

¹⁵³ *McIntyre v. Crouch*, 780 P.2d 239, 245 (Or. Ct. App. 1989).

¹⁵⁴ *Leckie & Voorhies*, 875 P.2d 521 (Or. Ct. App. 1994). 2004-ben hasonló ítélet született a *Lamaritata v. Lucas* ügyben, 823 So.2d 316, 318 (Fla. Dist. Ct. App. 2002).

S ez akkor is igaz, amikor a donor férfi nem szeretne apai kötelezettségeket vállalni. Így például a *Ferguson v. McKiernan* esetben – 2007-ben – ‘privát’ adományozás során a donor és az anya szóbeli megállapodást kötöttek, miszerint a donor nem tart kapcsolatot a gyermekkel, az anya pedig nem támaszt apai kötelezettségek iránt igényt, ez utóbbi azonban a gyermek születését követően pár éven belül mégis bekövetkezett. Az első fokon eljáró bíróság kimondta, hogy a gyermektartási kötelezettséget szerződéssel kizárni nem lehet. A felsőbb fokon eljáró bíróság ugyanakkor erre a helyzetre úgy tekintett, mintha az adományozás anonim módon történt volna, amely esetben kizárt, hogy a donornak apai kötelezettségei legyenek.¹⁵⁵

Hasonló volt a tényállás a 2008-as *Mintz v. Zoernig* ügyben. A felek írásban abban állapodtak meg, hogy a donor betölti a férfi-apai minta szerepét a gyermek életében, de más – tartásdíj fizetési – kötelezettsége nem lesz, az anya mégis gyermektartást követelt. A megállapodást a bíróság nem találta kikényszeríthetőnek, egyrészt azért, mert ‘privát’ megtermékenyítés történt, és a tagállami jogszabály klinikai megtermékenyítésekre vonatkozott, másrészt pedig azért, mert a donor apaként tekintett magára, amely magában foglalja a tartási kötelezettséget is.¹⁵⁶

2007-ben a *Jacob v. Shultz-Jacob* ügyben a tagállam legfelsőbb bírói fóruma három személynek adott szülői jogosultságokat, a biológiai anyának, annak korábbi leszbikus partnerének, s a hímvarsejt donorjának, aki a pár ismerőse volt, s a gyermekkel is szociális viszont alakított ki.¹⁵⁷ Az *In re Mullen* esetben egy, az anya előtt ismert donor lemondott szülői jogairól, később azonban mégis személyes kapcsolatot alakított ki a gyermekkel, s ezek alapján sikerrel indított pert az apai státusz megállapítása iránt.¹⁵⁸

A bírói gyakorlat mellett vannak olyan tagállamok, amelyek jogi szabályozása kifejezetten *megengedi* az apai státuszról történő megállapodásokat. Például New Hampshire joga lehetővé teszi, hogy a donor apai jogokat és kötelezettségeket vállaljon,¹⁵⁹ Texas államban szintén van hasonlóra lehetőség.¹⁶⁰ Sokféle megközelítés lehetséges a jogi szabályozás és a bírói gyakorlat alapján, amely mind a szülő(k) oldalán, mind a gyermek, mind pedig a donor oldalán bizonytalan helyzetek variációit teremtheti meg.¹⁶¹

E bizonytalan helyzeteket több olyan szempont teremti meg, amelyek mindig az adott eset mérlegelésével kapcsolatban lehet figyelembe venni. Ilyen többek között az asszisztált reprodukciós eljárásokra vonatkozó jogszabályok személyi és tárgyi hatálya; van-e megállapodás a felek között az apaság vagy az apai szerep tekintetében; diszkriminatív-e, ha a férfi nem tarthat kapcsolatot a gyermekkel, noha szeretne; alkotmányellenes-e a jogszabály, amely a férfit az apai jogokból kizárja; van-e kapcsolat a férfi és a gyermek között.¹⁶²

3.5. Szülői szerepek és határaik, valamint a gyermek identitása

A hímvarsejt adományozással összefüggésben a szülői szerepek gyakran elmosódhatnak. A gyermeket kívánó szülő szempontjából három irányt lehet megkülönböztetni, amely a donorral való kapcsolatot és ezáltal a donor anonimitását érinti.

¹⁵⁵ *Ferguson v. McKiernan*, 940 A.2d 1236 (Pa. 2007)

¹⁵⁶ *Mintz v. Zoernig*, 198 P.3d 861, 864 (N.M. Ct. App. 2008).

¹⁵⁷ *Jacob v. Shultz-Jacob*, 923 A.2d 473 (2007).

¹⁵⁸ *In re Mullen* 924 N.E. 2nd 448 (Ohio App. 1. Dist., 2009).

¹⁵⁹ New Hampshire Revised Statutes Annotated §§ 168-B:3 I(e), 168-B:11.

¹⁶⁰ Texas Family Code § 160.7031.

¹⁶¹ Yehezkel MARGALIT: *Determining Legal Parentage Between Family Law and Contract Law*. Cambridge, Cambridge University Press, 2019. 74, 107.

¹⁶² CAHN (2013) i. m. 95.; GLENNON i. m. 75.

Vannak olyan szülő(k), akik a hímivarsejt adományozása után semmilyen kapcsolatot nem szeretnének a donorral. Ők ezen e téren ragaszkodnának az anonimitáshoz. Vannak olyan szülő(k) is, akik megismernék a donor személyazonosságát – hiszen mégiscsak tőle fog részben származni az utód –, már az adományozás kezdetekor, de a későbbiekben nem feltétlenül tartanának vele kapcsolatot. S végül vannak olyan szülő(k), akik a későbbiek során kapcsolatot is tartanának a donorral, esetleg a gyermeknevelésbe is bevonják őt.¹⁶³ Ez utóbbi főként homoszexuális párok esetében lehet jellemző.¹⁶⁴

Az anonimitás feloldása (vagy fel nem oldása) szempontjából az alábbi kérdéseket lehet jól láthatóan elkülöníteni: Van-e joga a születendő gyermeknek a genetikai személyazonosságának a megismeréséhez? Elszenvedhet-e lelki sérülést a születendő gyermek, ha genetikai szüleivel, genetikai önazonosságával nincsen tisztában? Adhat-e pénzügyi visszaélésekre – esetleg a reprodukciós eljárások további eldologiasodására – okot az anonimitás feloldása? Az anonimitás feloldása mennyiben befolyásolná az ún. ‘reprodukciós turizmust’?¹⁶⁵ Végül a mindent eldöntő kérdés: van-e bármilyen joguk vagy kötelezettségük a szülőknek, hogy a donor hímivarsejtből fogant gyermeket tájékoztassák vagy ne tájékoztassák fogantatásának, születésének körülményeiről?¹⁶⁶ Arra nehéz lenne a jognak szabályt adni, hogy a szülők közöljék gyermekükkel, hogy donor ivarsejt igénybevételével fogant.¹⁶⁷

Leggyakoribb tapasztalat az asszisztált reprodukciót végző intézmények részéről, hogy az anonimitás megőrzése az eljárásban részt vevő feleknek – a donornak és a recipiensnek – a leginkább megfelelő. Általánosságban elmondható, hogy az asszisztált reprodukcióban részt vevő szülők leginkább a saját biológiai gyermeküknek szeretnék a megszületett gyermeket tekinteni, nem kívánják semmilyen módon csorbítani szülői mivoltukat, jogaikat, és egy esetleges – a gyermek fogantatásával összefüggő – megbélyegzést is el akarnak kerülni. A donorok érdeke pedig általánosságban, túlnyomó részben az, hogy el szeretnék kerülni a szülőséggel kapcsolatos bárminemű – jogi vagy nem jogi – kötelezettségeket, és azt, hogy a születendő gyermek bármilyen befolyást gyakoroljon a későbbi életükre.¹⁶⁸ Ez pedig független attól, hogy milyen motiváció – altruisztikus, szolidáris vagy éppen pénzügyi, esetleg mindkettő – vezérli a donort az adományozás során.¹⁶⁹ Egyes kutatások kimutatták, hogy a spermadonorok fele nem adományozna ivarsejtet, amennyiben az nem anonim módon történne.¹⁷⁰ Másrészt – szűk kivételektől eltekintve – a szülők érdeke és a donor érdeke e tekintetben találkozik, a szülők általában szeretnék kiküszöbölni, hogy a donor esetlegesen a későbbiek folyamán kapcsolatot vegyen fel a gyermekkel, szülői jogosultságokat követeljen stb.,¹⁷¹ bár utóbbit a jogi szabályozás rendszerint kizárja.

Másfelől az is elgondolkodtató, hogy a donor számára az egészségügyi intézmény az adományozáskor anonimitást ígért, így szólt a megállapodás, de azóta eltelt például 20-30 év.

¹⁶³ HARPER – JACKSON – SPOELSTRA-WITJENS – REISEL i. m. 13.

¹⁶⁴ Uo. 14.

¹⁶⁵ A legnagyobb európai spermabank, a Cryos International világszerte több, mint 100 országba szállít hímivarsejteket. <https://www.cryosinternational.com/en-gb/dk-shop/private/about-us/about-cryos/>

¹⁶⁶ COHEN – COAN i. m. 3.

¹⁶⁷ A kötelező tájékoztatásra mégis találunk példát. Horvátországban a vonatkozó jogszabály a szülők kötelezettségeként írja elő, hogy legalább a gyermek 18. életévének betöltésekor tudomására kell hozniuk ezt a tényt. Article 15(3) of the Act on Medically Assisted Procreation 2012.

¹⁶⁸ DENNISON i. m. 2.; SHAIN i. m. 319.

¹⁶⁹ SHAIN i. m. 320.

¹⁷⁰ Ld. pl. VANESSA L. PI: Regulating Sperm Donation: Why Requiring Exposed Donation is not the Answer. *Duke Journal of Gender Law & Policy*, vol. 36., no. 8. (2009), 395.

¹⁷¹ DENNISON i. m. 18.

Amikor a donáció megtörtént, a donor biztos lehetett abban, hogy személyazonossága rejtve marad, de az eltelt időben az internet adta technikai lehetőségek erre rácaffolhatnak. Ezt a kockázatot pedig a donor viseli.¹⁷²

A jogilag előírt kötelező anonimitás és anonimitást tiltó szabályozás között lehet egy köztes megoldást is találni, azt, ha a felek megállapodnak ebben a kérdésben (nem érintve a szülői státuszt, csupán az anonimitást).¹⁷³ A gyenge pontja ennek, ahogy korábban említésre került, hogy a folyamat elején történik a megállapodás, és a születendő gyermek nem részese annak, noha talán ő a leginkább érintett a biológiai önazonosságának kérdésessége révén. Úgy tűnik, hogy a hangsúly a recipiensen (mint páciensen) és a donor személyén van, akik a szolgáltatást igénybe veszik.¹⁷⁴

A gyermek oldaláról szemlélve szintén különböző okok játszhatnak szerepet a donor anonimitásának elkerülésével kapcsolatban. Egyrészt adott egy egészségügyi ok, amely alapján fontos felmenői genetikai információk megismerhetők. Másrészt szerepet játszik személyazonosítási ok, amely személyes információk feltátását teszi lehetővé annak érdekében, hogy a gyermek teljes képet kapjon identitásáról. Végül lehetséges kapcsolattartási okról is beszélni, amely a donor személyazonosságának megismerését követően módot nyújthat arra, hogy esetleg kapcsolat alakuljon ki a gyermek és a donor között.¹⁷⁵

Ha a gyermek oldalán ezeket az okokat vagy érdeket nézzük, akkor már nem biztos, hogy az eljárás minden résztvevőjének az anonimitás szolgálja az érdekét. Számos kutatás bizonyítja, hogy a donor igénybevételével fogant személyek mentális jólétét szolgálja, ha tisztában vannak genetikai származásukkal, biológiai önazonosságukkal. Ezt bizonyítja továbbá a donorok felkutatására létrejött internetes oldalak folyamatosan növekvő népszerűsége is.¹⁷⁶

Adódhat továbbá egy párhuzam az a donor ivarsejttel történő gyermekvállalás és az örökbefogadás között. Azonban a donor hímvarsejt igénybevételével született gyermek helyzetét nem mindig lehet összehasonlítani egy örökbefogadott gyermekével, mert előbbi esetben általában férfi oldalán jelentkező meddőségről van szó, az anya petesejtét termékenyítik meg a donor hímvarsejttel, és az anya szüli meg a gyermeket. Ugyanakkor nem szabad a genetikai kapcsolatot sem túlértékelni azzal a kapcsolattal szemben, amelyet a gyermeket felnevelő szülők egy életen át ápolnak vele.¹⁷⁷ Az örökbefogadással kapcsolatos állami szabályozással (a biológiai származás megismerésének jogával) nehézkes párhuzamot vonni, ha az anonimitás eltörlésének a lehetőségét nézzük. Legalábbis a párhuzam vitatható. Egyrészt az örökbefogadás egy létező gyermek családban való felnevelését szolgálja, a – donor igénybevételével történő – asszisztált reprodukció a család megalapítását segíti elő, és ez esetben még nem létezik gyermek. Azaz az örökbefogadás az utódnemzést helyettesíti, pótolja, az asszisztált reprodukció pedig egy – mesterséges – formája az utódnemzésnek. Továbbá asszisztált reprodukció esetén a gyermeket nevelő szülők egyikének általában van biológiai kapcsolata a gyermekkel.¹⁷⁸

Az anonimitást tiltó szabályozás elfogadása esetén a donornyilvántartásnak két változata lenne elképzelhető. Az egyik – amelyik számos országban létezik – az ún. *'passzív'* nyilvántartás. Ez

¹⁷² SMITH i. m. 394.

¹⁷³ I. Glenn COHEN: Response: Rethinking Sperm-Donor Anonymity: Of Changed Selves, Nonidentity, and One-Night Stands. *The Georgetown Law Journal*, vol. 100., no. 2. (2012), 434.

¹⁷⁴ CAHN (2014) i. m. 1091.

¹⁷⁵ PRELOZNIK i. m. 1176.

¹⁷⁶ DENNISON i. m. 17.; CAHN (2012) i. m. 384., SAUER i. m. 939.

¹⁷⁷ SAUER i. m. 940.

¹⁷⁸ TURKMENDAG – DINGWALL – MURPHY i. m. 289.

azt jelenti, hogy a gyermek bizonyos életkor elérése után, általában a 18. életévének betöltését követően adatok kérhet a nyilvántartásból (ami kiterjed a donor személyazonosságával összefüggő adatokra is). Ez természetesen csak akkor lehetséges, ha a szülők feltárják gyermekük előtt fogantatásának körülményeit, és a gyermek úgy dönt, hogy adatot igényel a nyilvántartásból.

A másik lehetséges, de teoretikus változat, az ún. *'aktív' nyilvántartás*. Ebben az esetben a gyermek a 18. életévének betöltését követően automatikusan információt kapna fogantatásának körülményeiről, és ezek után dönthetne, hogy igényt tart-e a donor adatainak megismerésére vagy sem. Minden bizonnyal ilyenkor a szülők maguk közölnék a gyermekkel, hogy donor ivarsejtből fogant, és nem várnák meg, hogy egy állami szerv tisztviselője tegye meg ugyanezt.¹⁷⁹ Egyfelől ez utóbbi az anonimitás problémáját teljes körűen megoldja, másfelől viszont jól tapinthatóan drasztikus állami benyomulást eredményezne a családi életbe.¹⁸⁰

Mindenképpen kétféle a mérce. A természetes úton fogant gyermek számára többnyire adott a biológiai származás – a saját generációjának – megismerése,¹⁸¹ míg az anonim donor igénybevételével fogant gyermek számára a saját generációja *'rejtett'* generáció maradhat.

4. Összegzés

A tanulmány kettős kiindulópontja – az embrió (magzat) jogalanyiségének fogalmi-dogmatikai elemzése és a donor-anonimitás szabályozási dilemmái – ugyanannak a rendszernek a két oldalát tárta fel. Fő megállapításként, hogy a keletkezési státusz és a származási/azonossági kérdések jogilag nem kezelhetők külön pályán, mert a prenatális létformákhoz kapcsolt jogi minősítés közvetlenül alakítja az *in vitro* fertilizáció folyamatainak működőképességét és kockázatmegosztását, miközben az identitás- és származás-megismerési jog erősödése – és a *direct-to-consumer* DNS-tesztek *de facto* hatása az anonimitás feloldására – visszahat a keletkezéshez kötött alapjogi mérlegelésekre. E kettő kölcsönhatása jelöli ki a korszerű, de végrehajtható reprodukciós szabályozás kereteit.

A személy-dolog dichotómia önmagában nem elégséges. A gyakorlatban három modellre lehet szűkíteni a kérdést, amelyek meghatározóvá váltak. A *'személy-szerű'* védelem, tehát a tulajdonképpeni személy kategória, a köztes kategória vagy *'kváziszemély'*, és a speciális dolog kategória, amelyek más-más következményeket rendelnek az embriók létrehozása, tárolása, szelekciója és visszaültetése kérdéseire.

Az identitás- és származás-megismerési jog önálló súlyponttá vált, amely az anonimitás szabályozási rendszereit – jogi és technológiai oldalról egyaránt – új egyensúly felé kényszeríti. Intézményi szinten e téren is három tipikus út körvonalazódik, a tartózkodó (tilalmi/korlátozó) megközelítés, az eljárásorientált (engedélyezés- és nyilvántartás-központú) modell, valamint a piacvezérelt modell. A magyar jog számára mindháromból van tanulság, különösen az Eütv. és a Ptk. belső kollíziójának feloldása érdekében az anyatesten kívüli embrió státuszát illetően.

A Dobbs-ítélet utáni amerikai tagállami szintű jogalkotói és jogalkalmazói folyamatok megmutatták, hogy a *'meg nem született gyermek'* fogalmának kiterjesztése az *in vitro* szakaszra az eljárás teljes láncolatát érinti, ami végső soron a hozzáférés korlátozását is

¹⁷⁹ COHEN (2012) i.m. 446. Megjegyzendő még ezzel kapcsolatban, hogy homoszexuális párok, vagy egyedülálló szülők esetén a gyermek tájékoztatásának kérdése fel sem merül, hiszen nyilvánvaló a donor ivarsejt igénybevételének megtörténte. Naomi CAHN: What's right about knowing? *Journal of Law and the Biosciences*, vol. 4., no. 2017-55. (2017), 5.

¹⁸⁰ CAHN (2013) i. m. 117.

¹⁸¹ Uo. 1113.

kiválthatja. Ugyanakkor az európai példák azt jelzik, hogy intézményi garanciákkal és adatkezelési protokollokkal fenntartható az egyensúly anélkül, hogy aránytalanul akadályoznánk a meddőségi ellátást. A magyar jog helyzete – a Ptk. fogantatáshoz kötött, feltételes jogképeségi konstrukciója és az Eütv. anyatesten kívüli embrióra vonatkozó eltérő megoldásai – sürgető rendszerszintű összehangolást igényel.

Összességében megállapítható, hogy az emberi élet jogi státuszának kérdése a fogantatástól a felnőttkorig ívelő folyamatként értelmezhető. A jogalanyiség már nem statikus, egyszer s mindenkorra rögzített kategória, hanem dinamikus konstrukció, amelyet a társadalmi változások, a technológiai fejlődés és az alkotmányos *értékválasztások* folyamatosan alakítanak. A magzati és embrionális élet védelme, valamint a donor anonimitás körüli viták egyaránt azt jelzik, hogy a jog előtt álló legnagyobb kihívás az emberi személyiség komplex, biológiai és társadalmi dimenzióinak koherens és arányos védelme.

5. Bibliográfia

ADASHI, Eli Y. – O'MAHONEY, Daniel P. – COHEN, I. Glenn: Assisted Reproduction Post-Dobbs: The Prospect of Legislative Protection. *Fertility & Sterility Reports*, Vol. 4., No. 2. (2023).

BAKER, Jennifer: The War of Words: How Fundamentalist Rhetoric Threatens Reproductive Autonomy. *University of San Francisco Law Review*, Vol. 43., No. 3. (2009).

BAYEFSKY, Michelle J.: Protecting Access to Infertility Treatment in a Post-Dobbs United States. *Journal of Assisted Reproduction and Genetics*, Vol. 41., No. 7. (2024).

BECKMANN, Rainer: OLG Rostock: Herausgabe von imprägnierten Eizellen nach dem Tode des Mannes. *Zeitschrift für Lebensrecht*, 2010/2.

BELOVA, Gabriela: Some Remarks on the Legal Status of Human Embryo. *Kutafin Law Review*, Vol. 6., No. 1. (2019).

BERNAT, Erwin: Reproduktionsmedizin. (Aktuelle Rechtsprechung in Leitsätzen.) *Recht der Medizin*, 2010/4.

BERNSTEIN, Gaia: Regulating Reproductive Technologies: Timing, Uncertainty, and Donor Anonymity. *Boston University Law Review*, Vol. 90. (2010).

BRACKEN, Lydia: *Same-Sex Parenting and the Best Interests Principle*. Cambridge, Cambridge University Press, 2020.

BROWN, Barry: Reconciling Property Law with Advances in Reproductive Science. *Stanford Law & Policy Review*, Vol. 6. No. 2. (1995).

Bundesärztekammer: (Muster-)Richtlinie zur Durchführung der assistierten Reproduktion, Novelle 2006. *Deutsches Ärzteblatt*, 2006/20.

CAHN, Naomi – SUTER, Sonia M.: Developing a Reproductive Justice Approach to Regulating Formal and Informal Sperm Donation. In Lisa CAMPO-ENGELSTEIN and Brian T. NGUYEN (eds.): *Seminal. On Sperm, Health, and Politics*. New York, NYU Press, 2025.

CAHN, Naomi R.: *Test Tube Families: Why the Fertility Market Needs Legal Regulation*. New York, NYU Press, 2009.

CAHN, Naomi: *Test Tube Families*. New York, New York University Press, 2009.

- CAHN, Naomi: The New Kinship. *The Georgetown Law Journal*, Vol. 100. (2012).
- CAHN, Naomi: *The New Kinship: Constructing Donor-Conceived Families*. New York, New York University Press, 2013.
- CAHN, Naomi: What's right about knowing? *Journal of Law and the Biosciences*, Vol. 4., No. 55. (2017).
- CALHAZ-JORGE, C. et. al.: Survey on ART and IUI: Legislation, Regulation, Funding and Registries in European Countries. *Human Reproduction Open*, No. 1. (2020) 9. Supplementary Table SII.
- CARBONE, June – CAHN, Naomi: Embryo Fundamentalism. *William & Mary Bill of Rights Journal*, Vol. 18., No. 4. (2010).
- COHEN, I. Glenn – COAN, Travis G.: Can You Buy Sperm Donor Identification; An Experiment. *Journal of Empirical Legal Studies*, Vol. 10., No. 4. (2013).
- COHEN, I. Glenn: Regulating Reproduction: The Problem with Best Interests. *Minnesota Law Review*, Vol. 96., No. 2. (2011).
- COHEN, I. Glenn: Response: Rethinking Sperm-Donor Anonymity: Of Changed Selves, Nonidentity, and One-Night Stands. *The Georgetown Law Journal*, Vol. 100., No. 2. (2012).
- CORREIA, Mónica – REGO, Guilhermina – NUNES, Rui: The Right to Be Forgotten versus the Right to Disclosure of Gamete Donors' ID. *Acta Bioethica*, Vol. 27., No. 1. (2021).
- CÔTE, Isabel et. al.: Using online platforms to offer or seek sperm donation: Asystematised narrative review of donor and recipient experiences. *Human Fertility*, Vol. 28., No. 1. (2025).
- DENNISON, Michelle: Revealing Your Sources: The Case for Non-Anonymous Gamete Donation. *Journal of Law and Health*, Vol. 21., No. 1. (2008).
- DINAN, John: The Constitutional Politics of Abortion Policy after Dobbs: State Courts, Constitutions, and Lawmaking. *Montana Law Review*, Vol. 84., No. 1. (2023).
- DINGLER, Mary Joy: Family Law's Coldest War: The Battle for Frozen Embryos and the Need for a Statutory White Flag. *Seattle University Law Review*, Vol. 43. (2019).
- ERWIN, Consuelo G.: Embryonic Stem Cell Research: One Small Step for Science or One Giant Leap Back for Mankind? *University of Illinois Law Review*, No. 1. (2003).
- FEINBERG, Eva C. et al.: An Egg is not a Chicken and an Embryo is not a Child. *Fertility and Sterility*, Vol. 121., No. 5. (2024).
- FEINBERG, Rebecca: Transcript: The Future of IVF Post Dobbs. *Journal of Law and Health*, Vol. 37., No. 1. (2023).
- FRANK, Angela: *Body and Identity. A History of the Empty Self*. Notre Dame, Indiana, University of Norte, Dame Press, 2025.
- FRAZIER, Tracy J.: Of Property and Procreation: Oregon's Place in the National Debate over Frozen Embryo Disputes. *Oregon Law Review*, Vol. 88., No. 3. (2009).
- FRIEDELBAUM, Stanley H.: Reassessing Family Relations Law: Issues and Inquiries in the States Courts. *Albany Law Review*, Vol. 68., No. 2. (2005).
- FRIEDMAN, Lawrence M.: The Unwanted Child: A Historical Note. *Cleveland State Law Review*, Vol. 73., No. 3. (2025).

FRIVALDSZKY János: Az ember jogalanyiségának, életéhez és méltóságához való joga a kortárs katolikus természetjogi alapú jogfilozófiai megközelítésben. *Acta Humana*, 2020/4.

FRIVALDSZKY János: Szempontok a családvédelmi törvény értékeléséhez. *Iustum Aequum Salutare*, 2021/2.

FURLOW, Bryant: Alabama Supreme Court's "Extruterine Children" Decision Alarms Oncologists and Fertility Experts. *The Lancet*, Vol. 25., No. 4. (2024).

GAN-OR, Nofar Yakovi: Reproductive Dreams and Nightmares: Sperm Donation in the Age of at-Home Genetic Testing. *Loyola University Chicago Law Journal*, Vol. 51., No. 3. (2020).

GILL, Lauren: Who's Your Daddy: Defining Paternity Rights in the Context of Free, Private Sperm Donation. *William & Mary Law Review*, Vol. 54., No. 5. (2013).

GINOD, Perrine – DAHAN Michael H.: Embryos as Unborn Children: the Alabama Supreme Court's Ruling and its Possible Impact for Legal Rulings in Other States. *Fertility & Sterility Reports*, Vol. 5., No. 2. (2024).

GLENNON, Theresa: Legal regulation of family creation through gamete donation. Access, identity and parentage. In Susan GOLOMBOK et al. (eds.): *Regulating Reproductive Donation*. Cambridge, Cambridge University Press, 2016.

GRAHAM, S. – FREEMAN, T. – JADVA, V.: A Comparison of the Characteristics, Motivations, Preferences And Expectations of Men Donating Sperm Online or Through a Sperm Bank. *Human Reproduction*, Vol. 34., No. 11. (2019).

GRANT, Edward. R.: The Short-lived Verdict in Le Page v Center for Reproductive Medicine: Why 'Personhood' Matters in the Regulation of Assisted Reproductive Technologies. *Medical Law Review*, Vol. 32., No. 3. (2023).

HALCOMB, Laura: Who Counts as Family? Gamete Donation and the Construction of Family Forms in Medical Markets. *Journal of Family Issues*, Vol. 41., No. 6. (2020).

HÁMORI Antal: Javaslat a még meg nem született emberi lény életének fokozottabb védelmére érdekében. *Jogelméleti Szemle*, 2022/1.

HARPER, Joyce – JACKSON, Emily – SPOELSTRA-WITJENS, Laura – REISEL, Dan: Using an Introduction Website to Start a Family: Implications for Users and Health Practitioners. *Reproductive Biomedicine & Society Online*, Vol. 4. (2017).

HEPP, H. – DIEDRICH, K.: Richtlinien zur Durchführung der assistierten Reproduktion des Wissenschaftlichen Beirates der Bundesärztekammer – klinische, ethische und rechtliche Aspekte. In R. FELDERBAUM – K. BÜHLER – H. VAN DER VEN (Hrsg.): *Das deutsche IVF-Register 1996–2006*. Heidelberg, Springer, 2007.

HERMER, Laura: Intentional Parenthood, Contingent Fetal Personhood, and the Right to Reproductive Self-Determination. *University of Michigan Journal of Law Reform*, Vol. 57., No. 2. (2024).

Human Fertilisation and Embryology Authority: Code of Practice (9th edition), 2024. <https://portal.hfea.gov.uk/media/yrkn55xa/2024-10-01-hfea-code-of-practice-v9-4.pdf>

JOBBÁGYI Gábor: *Az élet joga*. Budapest, Szent István Társulat, 2004.

JORDAN, Monika: The Post-Dobbs World: How the Implementation of FetalPersonhood Laws Will Affect In Vitro Fertilization. *UIC Law Review*, Vol. 57., No. 2. (2024).

LEFFELL, Deborah J.: How ART Exceptionalism Exposes the Pretense of Fetal Personhood. *New York University Law Review*, Vol. 99., No. 1. (2024).

LESHAM, Ela A.: Dead Bodies as Quasi-Persons. *Vanderbilt Law Review*, Vol. 77., No. 4. (2024).

LETTERIE, Gerard – FOX, Dov: Legal personhood and frozen embryos: implications for fertility patients and providers in post-Roe America. *Journal of Law and the Biosciences*, Vol. 10., No. 1. (2023).

LINTON, Paul Benjamin: In Vitro Fertilization, State Wrongful Death Statutes and State Fetal Homicide Statutes: The Reaction to LePage v. Center for Reproductive Medicine. *Issues in Law & Medicine*, Vol. 39., No. 1. (2024).

LUKASIEWICZ, Rafal: The Scope of Donor-Conceived Person's Right to Access Information about the Gamete Donor in Europe – A Comparative Review. *Journal of Politics and Law*, Vol. 13., No. 4. (2020).

MACINTOSH, Kerry Lynn: Dobbs, Abortion Laws, and In Vitro Fertilization. *Journal of Health Care Law and Policy*, Vol. 26., No. 1. (2023).

MARGALIT, Yehezkel: *Determining Legal Parentage Between Family Law and Contract Law*. Cambridge, Cambridge University Press, 2019.

MARGARIA, Alice: *The Construction of Fatherhood the Jurisprudence of the European Court of Human Rights*. Cambridge, Cambridge University Press, 2019. 15.; Naomi CAHN: Do Tell! The Rights of Donor-Conceived Offspring. *Hoftra Law Review*, Vol. 42., No. 4. (2014).

MARON, Jill L.: A Hidden Generation: Offspring from Sperm Donation in an Era of Medical Paternalism. *Clinical Therapeutics*, Vol. 42., No. 11. (2020).

MERINO, Katina: Connecticut's Dilemma: Consumer DNA Testing, Sperm Donor Anonymity, and Public Health. *Quinnipiac Health Law Journal*, Vol. 24., No. 4. (2021).

MERRICK, Janna C. – BLANK, Robert H.: *Reproductive Issues in America: a Reference Handbook*. Santa Barbara, ABC–CLIO, 2003.

MOLNÁR Sarolta: US Constitution and the Notion of Family. The Risks of the Supreme Court's Judicial Activism through Family and Privacy Cases. *Pázmány Law Review*, Vol. 11., No. 1. (2025).

MOTLUK, Alison: Anonymous Sperm Donor Traced on Internet. *NewsScientist.com*, November 3. 2005. <http://www.newsScientist.com/article.ns?id=mg18825244.200>

MURRAY, Sara: The Frozen Ones: Disputes, Divorces, and Dispositions. *Florida Law Review*, Vol. 75., No. 3 (2023).

NAVRATYIL Zoltán: Az apai jogállás egyes kérdései a Ptk.-ban. *Polgári Jog*, 2016/1. 5.

OBERFRANK Ferenc: A biomedicinális etika és az emberi jogok: európai helyzetkép. *Acta Humana*, 1996/25.

PEIPERT, Benjamin J. – KUHLMAN, Jamie T. – FEINBERG, Eve C.: The Illusion of Reproductive Choice: How Restorative Reproductive Medicine Violates Reproductive Autonomy and Informed Consent. *Fertility and Sterility*, Vol. 125., No. 1. (2026)

PI, VANESSA L.: Regulating Sperm Donation: Why Requiring Exposed Donation is not the Answer. *Duke Journal of Gender Law & Policy*, Vol. 36., No. 8. (2009).

- PRELOZNIJAK, Barbara: Modern Challenges in the Implementation of the Child's Right to Know His Origin. *EU and Comparative Law Issues and Challenges*. Series 4 (2020).
- R. SWINK, Dawn – REICH, J. Brad: Caveat Vendor: Potential Progeny, Paternity, and Product Liability Online. *Brigham Young University Law Review*, Vol. 2007, No. 4. (2007).
- RAVELINGIEN, An – PROVOOST, Veerle – PENNING, Guido: Creating a Family Through Connection Websites and Events: Ethical and Social Issues. *Reproductive BioMedicine Online*, Vol. 33., No. 4. (2016).
- REBOUCHE, Rachel – ZIEGLER, Mary: Fracture: Abortion Law and Politics after Dobbs. *SMU Law Review*, Vol. 76., No. 1 (2023).
- Richtlinie zur Entnahme und Übertragung von menschlichen Keimzellen im Rahmen der assistierten Reproduktion. *Deutsches Ärzteblatt*, 11. 05. 2018.
- ROBERTSON, John A.: *Children of Choice: Freedom and the New Reproductive Technologies*. Princeton, Princeton University Press, 1996.
- ROSEN, Aliza: Important Abortion Cases in a Holding Pattern Following SCOTUS Decisions. (Published: July 03, 2024) <https://publichealth.jhu.edu/2024/scotus-mifepristone-and-emptala-decisions-explained>
- SANDERS, Anne: Multiple Parenthood: Towards a New Concept of Parenthood in German Family Law. In Harry WILLEKENS – Kirsten SCHEIWE – Theresa RICHARZ – Eva SCHUMANN (eds.): *Motherhood and the Law*. Göttingen, Universitätsverlag Göttingen, 2019.
- SÁNDOR Judit: A humán reprodukciós orvosi eljárások jogi szabályozásáról. *Acta Humana*, 1996/25.
- SAUER, Julie L.: Competing Interests and Gamete Donation: The Case For Anonymity. *Seton Hall Law Review*, Vol. 39., No. 3. (2009).
- SAZDOVSKA, Ivana: The Moral Status of the Fetus and the Concept of Personhood. *International Journal of Sciences: Basic and Applied Research*, Vol. 57., No. 1. (2021).
- SCIORIO, Romualdo – ESTEVES Sandro C.: Contemporary Use of ICSI and Epigenetic Risks to Future Generations. *Journal of Clinical Medicine*, Vol. 11., No. 8. (2022).
- SHAIN, Aliya: A Veil of Anonymity: Preserving Anonymous Sperm Donation While Affording Children Access to Donor Identifying Information. *Cuny Law Review*, Vol. 19., No. 2. (2016).
- SILVER, Lee M. – Susan Remis SILVER: Confused Heritage and the Absurdity of Genetic Ownership. *Harvard Journal of Law and Technology*, Vol. 11., No. 3. (1998).
- SINHA, Tanvee: Creating Boundaries in the Sperm Donation Industry: A Study of Bioethical Qualifiers in the Donation of Human Sperm. *Intersect*, Vol. 14., No. 2. (2021).
- SIRVEN, Anthony Jose: Undue Process: Revisited. *Harvard Journal of Law & Public Policy Per Curiam*, No. 22. (2024).
- SMITH, Anika: Meaning, Biology and Identity: The Rights of Children. *Catholic University Law Review*, Vol. 69. No. 2. (2020).
- SOOHOO, Cynthia: An Embryo is not a Person: Rejecting Prenatal Personhood for a More Complex View of Prenatal Life. *ConLawNOW*, Vol. 14. (2023).

- STRATHMAN, Lyle R.: Personhood Refutes Legalized Abortion. *The Human Life Review*, Vol. 50., No. 1. (2024).
- SUTER, Sonia – CAHN, Naomi: Lawmakers Rushed to Protect IVF in Alabama – Why wasn't Abortion Afforded the Same Urgency? *The British Medical Journal*, Mar. 8 (2024).
- SVANBERG, Agneta Skoog – SYDSJÖ, Gunilla – LAMPIC, Claudia: Psychosocial Aspects of Identity-release Gamete Donation – Perspectives of Donors, Recipients, and Offspring. *Upsala Journal of Medical Sciences*, Vol. 125., No. 2. (2020).
- TÁRKÁNY Szűcs Ernő: *Magyar jogi népszokások*. Budapest, Akadémiai Kiadó, 2003.
- TURKMENDAG, Ilke – DINGWALL, Robert – MURPHY, Thérèse: The Removal of Donor Anonymity in the UK: the Silencing of Claims by Would-be Parents. *International Journal of Law, Policy and the Family*, Vol. 22. (2008).
- VICSEK, Lilla – SÁNDOR, Judit – BAUER, Zsófia: The Human Embryo: Mapping Patients' Ethical Decisions in Hungary. *Intersections. East European Journal of Society and Politics*, Vol. 7. No. 2. (2021).
- VÖRÖS Judit: Az emberi embrió szabályozásának kérdéseiről. *De Iurisprudencia et Iure Publico*, 2012/4.
- VÖRÖS Judit: Az emberi embrió szabályozásának kérdéseiről. *De Iurisprudencia et Iure Publico*, 2012/4.
- VRTACNIK, Urban: (Legal) Status of Embryo in Biomedically Assisted Procreation. In: Peter CLARK – Kamil Hakan DOGAN (szerk.): *Contemporary Issues in Clinical Bioethics - Medical, Ethical and Legal Perspectives*. IntechOpen, 2024.
- WADE, Allyson: Using Contract Law to Resolve Frozen Pre-Embryo Disputes. *Maryland Law Review*, Vol. 81., No. 3. (2022).
- WATERS, Emma: Taming IVF's Wild West. *The New Atlantis*, Vol. 76., Spring (2024).
- YORK, Morgan Catherine: I Just Took a DgreenNA Test – Turns out, I'm 100% Breaching My Donor Anonymity Contract: Direct-to-Consumer DNA Testing and Parental Medical-Decision-Making. *Indiana Journal of Global Legal Studies*, Vol. 28., No. 2. (2021).